

Kaznovani paša.

(L. 187*) Romanca.

Prav ti je, o Mustaf paša,
Da pokaral te je sultan!
Ker sovražiš nas Armence,
Vselej braniš samo Turke.
Ves pristransk si in krivičen!
Kri je tekla že v potokih,
Koder roka tvoja sega —
Oh, armenska kri nedolžna! ...
Vse pravice vživaj Turek,
A nobenih ne Armenec!
Moslem sit, ni vsak dan lačni —
Tó je geslo tvoje kletó!
'Sultan daleč, a visoko
Allah biva vsevedoči' —
S tem si vspaval vest si črno ...
Motil si se, motil si se!
Ni umrla še pravica!
Zdaj pokaral te je sultan,
In prestavljen boš za kazen ...
Prav ti je, o paša Mustaf!

Oh, kak ljudstvo veseli se
V Erzerumn po vseh cestah!
Po zidovih čita danes
Sultanov na ves glas ferman:
»Paša karan in odstavljen!«

»Mustaf karan in odstavljen!«
Govore po vseh kavarnah,
In razglašá se po cerkvah
In oznanja z minaretov.

Vsa armenska omladina
Od zanosa skače, uka;
Vesti skoro ni verjeti —
Mar zgodilo se je čudo?

Starec mnog še maje z glavoj,
Z glavoj sivoj in — odkima;
Sam gre gledat ferman beli,
Sam na trg tja gre ga čitat:

»Res je! Prišla je osveta!
In krvnik naš kaznovan je,
Hudo karan in premeščen ...
Živel sultan! Slava, slava!»

V konaku pa, sredi mesta,
Pir šumi pri paši šumen;
Od tovarišev poslavlja
Žalostnih se paša Mustaf.
Vsa je polna jih sobana
Gostov svetlih, činovnikov;
Kaj je paš in kajmakanov,
Kadijev za dolgoj mizoj!

Težka, težka je ločitev
In slovesa grenka ura!
Gost vsak stiska paši roko,
Govorijo mu s sočutjem:

»Allah, višnji potolaži,
Mustaf blagi, srce tvoje!
On moči ti daj, poguma,
Da preneseš kazen strogo!

Vsem se smiliš, vsem se smiliš
 Nam, prijatelj ljubi stari!
 I v prognanstvu pota tvoja
 Blagoslavljalj dobri Allah!*

Molk in žalost . . . Tukaj, tamkaj
 Solza kaka se utrne,
 Po junaškem steče licu,
 Kane v brado, kane v brke.

Vstane paša — in lokavo
 Gostom svojim se namuzne;
 List lisjak jim čita tajen . . .
 Kaj mu skrivno piše sultan?

»Ljubi paša, Mustaf paša!
 Ne zameri ne zameri,
 Da pokaral sem te javno . . .

Mene srce je bolelo!
 Jaz se čisto s taboj strinjam,
 Kar počenjaš, odobravam;
 Sprejmi hvalo mojo tiho!
 Kaj Armencev meni mari,
 Ako tudi vse pobiješ!
 Toda — tisto 'javno mnenje'
 Vpilo je, saj veš, in vpilo,
 Spravilo me res v zadrego . . .
 O, pri bradi Mohameda!
 Kakor preje še te ljubim.
 Kaj ne veš, da: »vrana vrani . . .«?
 Naj stori to Turek Turku?!
 Pridi v Štambul brez odloga!
 Ti zaslužiš mesto višje:
 Za ministra ti si rojen —
 Imenujem te vezirjem!*

A. Aškerc.

Naše deklet.

»Ostoj in poméni se malo
 Oj, deklet ti mlado in zalo!
 Kako si ti krasne rasti,
 Kot bila gosposka bi hči . . .

Kot roži sta lici rdeči,
 Kot zlato so lasci blesteči,
 Oko ti kot demant žari,
 In glasek kot godba zveni . . .

In nedra, kako so kipeča,
 Kot mak so ti usta rdeča —
 Oh, čuj, za poljubček en sam
 Ta prstanek zlati ti dam!*

»Gospod vi iz mesta, počasi,
 Ne dela tako se na vasi:
 Nam prstane zakon zvari —
 Poljube ljubezen deli!*

Ivan N. Resman.

Imel sem ljubi dve —

Imel sem ljubi dve,
 A jedno sem izgubil.
 Naj bo, pa bom odsle
 Srčneje drugo ljubil!

Pozabil bom deklet —
 A tebi, domovina,
 Streč poklanjam — vse,
 Ti ljuba zdaj — jedina!

L. Habetov.

Groga in drugi.

Spisal R.

II.

(Dalje.)

Gospod baron Lahnberg!! Lepa moja bralka mi dovóli blagohotno dva klicaja . . . Ti pa, moje pero, zberi sedaj vse svoje moči, da s pomočjo preljubega gospoda Apolona in vseh gospic muz vredno opišeš aristokraško prikazen visokoblagorodnega gospodka.

Gundakar Bruno Frodobert baron Lahnberg! Ta vele »chic« imena so prijatelji novovstopivšemu članu temeljito razpravljali v svojem dunajskem klubu pri šampanjcu ter jih radikalno okrajšali. Po dolgem posvetovanju so ostrigli dolgega Gundakarja prav ukusno, tako da se je izcimil iz njega ljubki »Gundi«. Tako je dobil baron Lahnberg svoje pravo ime, da se mu ni bilo med »jeunesse dorée« sramovati svojih dragov, kakoršni so bili Niki, Rudi, Mandi, Gigi, Muki — sami grofje in baroni ali pa sinovi denarnih aristokratov.

Bridko pomadiran in duhovito počesan, presladko dišeč po par-fumu, ves »à quatre épingles«, vrat vkovan v trde spone ozkega, visokega ovratnika, hrbet utrujeno upognjen, rokovice in čvrščasto¹⁾ batino najnovejše fasone v levici vihteč, v desnici pa držeč elegantno prikrojen klobuček s skoro neposnemno gracijoznostjo, noge leno in visoko vzdigujoč — blizu takšen je pristopical visokoblagorodnež v sobo. Kdo ne bi občudoval veličanstva širokih hlač, kdo bi se ne divil tej dražestni kravati, tej kratki suknji, žaklju podobni, tem pre-

¹⁾ = grčavo.

finim rumenim čolnastim črevljem in temu aristokraškemu kašeljčku, ki naj bi diskretno oznanjal, kako interesantno bolančkana je ta možka koketa. Kaj pa šele dolgi, dolgi noht na mazincu desne roke! Ta noht je bil tako lep noht, da je bil baron Gundi sam zamaknjen vanj časih po cele ure. Da, tako krasen je bil, da je marsikdo medlel samega ginjenja in občudovanja, ko ni preje videl še nikjer take lepote. Oj, ta dolgi, skrbno negovani noht je bil »specijaliteta« in ogledovanja in premišljevanja vredna stvar! Kakor »ex ungue leonem«, tako bi bil spoznal po samem tem divnem, krasnem, brezprimernem nohtu celega barona, dobro preverjenega, da delo kavalirja ni vredno.

Zdravi bralec je gotovo že nestrpno opazil, da obraza tega heraldičkega bitja nisem označil še prav nič. Zato naj hitro dodenem verni njegovi fotografiji še pečat, katerega mu je udarila neusmiljeno objektivna narava. Ta pečat pravi: »Nič!« Same prazne tope, blazirane poteze.

Dosedanji životopis baronov je tudi kaj kratek. Najznamenitejši dogodek njegovega življenja je bil ta, da se je porodil. Skoro do polnoletnosti je potem počival od tega visokorodnega truda. Nato pa je jel razsipavati denar svojega očeta. Tudi ob tem opraviu se mu ni bilo samemu preveč truditi; pomagali so mu zvesti prijatelji in lepa dekleta. Kaj je sedaj delal? Nič in pa dolgove. Poleg tega je živel po več mesecev zaporedoma v polnozavestni zaljubljenosti v svojo lastno osebito. —

Dično se je naklonil damam. Teti Emiliji so se zasvetile oči, kolikor je to dopustila etiketa.

»Najponižneje, ê, poljubljam damam rokê! Jako srečen, ê, da najdem — ê — kar venec nežnih rož — ê — jako srečen. Charmant, amusant! Een Hochjenuss!«

Galatno je poljubil javoriškima gospema prste . . . Zobelja in Grizajka sta bili nekoliko poparjeni; da štejeta k »nežnim rožam«, tega že dolgo, dolgo nista bili slišali. Oh, kako je pa vender dobro delo! Z druge strani pa je sladki možic njiju rok popolnoma pozabil? Ali kmalu je potolažil pikirani dami. Vzel je iz zavitka tri male šopke, razdelil jih doktorici, teti in Mileni, iz gumbnice pa je snel sam svoj povojek in ga počastil ginljivo-viteško Grizajki in Zobelji, vsaki polovico . . .

»Vse za dame, ê, vse za dame! To je moja deviza!« dejal je. Govoril je tako mično skozi nos, da bi mu bil moral vsakdor, ki bi bil doslej dvomil o njegovem baronstvu, sedaj brezpogojno verjeti, da se pretaka po njegovih žilah kri posebno modre barve.

Sedel je na mehke stol, kjer je delal s svojo nesolidno suhostjo jako površen vtisek; vzel je monokelj, napravil obraz kakor vseh devet bridkostij — in steklo je sedelo, kakor prirasteno. Prostor mu je bil med Mileno in teto. Seveda ni opustil cenene priložnosti ter je primerjal cvetoči »teint« Milenin z belimi in rdečimi cvetkami podarjenega buketa. Srečno je tudi prodal predpotopno metaforo, s katero je gotovo že dvorljivi Holofernes dolgočasil lepo Judito, ki se je za to korenito maščevala in mu vzela zaljubljeno glavo — metaforo, da se boji ognja njenih krasnih očí, v katerih bi moral pogoreti, da si pa zopet želi tako sladke smrti!

In pravil je, kako se izkazuje vojvoda Rochefoucauldski v rožno-rdečem trikotu na visokem trapezu; kakšne čudovite kozlece preobrača vojvoda Mornyski kot clown; da ima markiza de Belboeuf, kraljica mode, v svojem budovarju trapez, in da se da fotografirati v črnih tkankah za svoje prijatelje . . .

Take velezabavne, prezanimive, visokoaristokraške novosti je pripovedoval. In gotovo je bilo to lepo in prav, da jih je pripovedoval! Razlagajoč jih, je lahko gibal z roko po zraku in držal ob tem mazinec z nečloveško gracijoznostjo kvišku. Kakor v mišljenju, tako posnema človek hote ali nehote tudi v načinu govorjenja in kretanja več ali manj druge. Pri baronu bi ne bilo treba dolgo preiskovati, od kod ima ta diskretni kašeljček, ta plemiško-prezirljivi nasmeh, to božjastno mežikanje z očmi. — Poslušali so ga vsi: teta se je divila, doktorica se je čutila »člaščno«, živi kroniki v podobi gospe Grizajke in Zobelje sta odpirali oči, ušesa in usta, takisto njiju »mirnost« in »pohlevnost« — le Milena je ostala hladna in normalna.

Baron Lahnberg je govoril tiho in izbrano, prav po volji gospe pl. Jeličeve. Pripovedoval je tudi o Berolinu, o velikomestnem življenju; kako lepo je »unter den Linden«; zagotavljal, da ima tam kavarna Bauerjeva najboljši sladoled, a čokolada je v Kranzlerjevi konditoriji najizborniša. Svoje opise je bogato okraševal z vzkliki, katerih mnogi so se glasno jokali po pristni berolinščini, n. pr.: »Auf Taille! Unverjesslich! Janz kolossal! Een Hochjenuss!« — Tako se je polagoma razvila tista »salonska konverzacija« v onem zlogu, kakoršno je teta Emilija tolikanj ljubila, tisto poluglasno govoričkanje in šepetanje, kakor v mrtvaški hiši.

Menili so se tako tiho, da sl lahko slišal pršenje ponižnega dežka zunaj.

Kar zadoni v sosednji sobi sonorni glas gospoda majorja. »Kaj poset, kaj to meni! Saj sem vender tu doma!«

— Že je bil v sobi.

»Dober dan, gospoda!« gremel je »Oh, saj sem vedel, da ni nič takega, sami znanci!«

Rahla teta Emilija se je stresla in jezno pogledala mogočnega kričača, motečega njene mirne kroge. Toda nje brat se je kaj malo brigal za take srepe poglede, ki so velevali: »Pš, pš!«

Njenega gospodstva je bilo konec. Major je prevzel voditeljstvo »konverzacije«, ker je tako glasno basiral, da so ga morali vsi poslušati hote ali nehoti.

»Sami znanci, to je, vas še ne poznam, gospod, dasi ste bili že večkrat tu pri nas na Javoricah. Vedite, mene ni skoro nikoli doma.«

»Baron Lahnberg,« predstavljala je gospa Ana. »Bravo, bravo! Poznal sem vašega papa, starega Lahnberga. Čvrst dečko je bil in v vaših letih že ritmojster. Pal je pri Kustoci. Junak, kar ga je bilo! Dasi je bil mnogo starejši od mene, bila sva si vendar dobra prijatelja.« Tako je prijazno kričal major in stisnil baronu roko mnogo krepkeje, nego je ta pričakoval; radi tega je za hipec bolešno skremžil blede obraz.

»Da, da, vaš papa je bil pameten mož«, nadaljeval je Stojan na ves glas, »in za take-le antikvarske naslove, kakor baron, vitez, grof etcetera, ni dal počenega groša. Kaj pa vi, ste-li v vladni službi ali, . . .«

»Ah, Pavel« vmešala se je teta Emilija, »gospod baron ni v nikakoršni službi, on — on je bolan na živcih in se zdravi na deželi.

»Kaj! Živce imate? Vi? V teh letih? Bežite no! Mene pogledjte! Nad petdeset let jih imam že na grbi — živca pa nobenega! Lepo je, ako vam je zapustil papa kaj premoženja, toda, ne zamerite staremu prijatelju svojega očeta, ali, lotite se kakega resnega dela, pa vas dolgočasni živci kmalu minejo.«

Teta Emilija je sedela v nemem srdu na svojem sedežu. Čipke so se ji vse tresle in hotele vsaki hipec vzplavati z gospo vred v zrak. Toda masivna pahalica, katero je imela v rokah, je naredila s svojo specifiško težo, da je ostala eteriška prikazen na stolu. — Brat in sestra sta živela v vednem nasprotju in prepiru, prav kakor da sta si zakonska. Nesorodno njiju mišljenje je bilo pa tudi toli različno, da sta se le malokdaj strinjala.

Bog ve, kaj bi bil major v svoji brezobzirni odkritosrčnosti barončku še vse zabrusil, da se ni začul prav sedaj iz jedne sosednjih sob prav huronski krik.

»Mirni« Rudek in »pohlevni« Mirko, vedno sorodna elementa, sta bila namreč srečno izginila takoj o prihodu majorjevem iz obednice na kratko potovanje po bližnjih kraljestvih . . .

Našla sta bogato vrsto raznih predmetov, katere sta kolikor možno izpremenila mlada anarhista glede barve, svita in drugih fizikalnih lastnosti. Album na mizici sta okrasila in obogatila z originalnimi odtiski potnih prstkov in ga pustila šele, ko ni bil več tako nov, kakor doslej. Potem sta zalotila v stranski sobi majčkeno luknjico v zofi; to luknjico sta s pridnostjo, vztrajnostjo in združenimi močmi kmalu znatno razširila in se čudila obilici žime, prihajajoče na dan. Prijetno premembo jima je podal domači pinč »Azor«, kateremu sta na prosoje praskanje po vratih uljudno odprla. Smilil se jima je Azorček, da je ves tako dolgočasno bel. Zato je skočil »pohlevni« Mirko k pisalni mizi po črnilo in hotel namazati kužku vsaj ušesa in repek ter povzdigniti vtisek njegove vnianjosti, da ne bi bilo psičku v prihodnje več treba tožiti o prepričlem čišlanju javoriškega občinstva.

Ne bi-li po takšnem delovanju »mirnosti« in »pohlevnosti« lahko primerjal »Helijevega hudobnima sinovoma«, Ofni in Finees po imenu, ki sta dregala z vilicami po posvečenih piskrih med kuhajoče se meso, za daritev namenjeno? —

Azor pa, značajan kuža, kakor jih je le malo, jo je prasn timer v pravem trenutku skozi vrata, še vedno odprta, in srečno odnesel neomadeževano fantovstvo. Naposled sta si napovedala mlada junaka vojno. Unela se je bila namreč med njima pravda o važnem vprašanju, kateri njiju je močnejši — prepir, tako živahen in oster, kakor oni med mestoma Londonom in New-Yorkom, pravdajočima se, katero njiju ima pravo šivanko kapricijozne Kleopatre. Pričela sta torej »olimpijske igre« in si grenila drug drugemu mladostno življenje, kakor sta si ga najbolj mogla. Rudek je držal prav miroljubno svojega nasprotnika za ušesi, kamor je zastavil Gall kraj čutu za uničevalno strast; Mirko pa je spoznal v zavihanem nosu in dolgih laseh sovražnika strateški moment in predmet za uspešen napad. Naposled je padla »pohlevnost«, nanjo pa »miroljubnost«; obe pa je ovila debela sobna preproga tako gostoljubno, da padlih titanov ni bilo več videti. Vzpričo živahnega gibanja v prostirači se je prevrn timer bližnja na njenem koncu stoječa mizica. Najprvo je pogrešil ravnotežje na njej doprsnik Jupitrov in izgubil pri tej ropotavi priložnosti svoj vrli velegrški nos; lahko si mislimo, kako grozno ga je to bolelo. Križem okolo njega se je razstresla glasno zvenčeč bogata zbirka vaz, kupic, porcelanastih igračic, »petits riens« in več takega drobiža v črepinaste

atome. To pa je pogumna atleta navdalo s takim strahom, da sta začela uspešno tuliti na vse grlo.

Skoro prav v tem trenutku se je prigugal v sobo — Gropa Kozol, imenovan »Gosposka žalost«.

Osupel je pristopil in strmeč opazoval burno življenje in prečudne njega zapletke v preprogi, podajajoči podobo zakritega ideala. Po zategnjenih internacijonalnih glasovih žalosti in po migajočih udih je spoznal polagoma, da utegnejo prebivati tu notri organska bitja. Razmotal je previdno gordijski voz in posegel vmes, kakor Rusija pred leti v balkanske zmešnjave z mogočno roko. Počasi sta se razvila iz prostirače Rudek in Mirko, po malem, kakor roman iz junaške pesmi. Trdovratno pa je vlekel Mirko svojega nasprotnika »za sladke«, dočim je bil prirastel Rudek navidezno neločno za neprijateljeva ušesa. Tačas je nastopil Gropa kot disjunktivna partikula. Srdito držeča se sovražnika je sodnijsko ločil v samostalna bitja in ju tiral v srednjo sobo k občni kritiki. Sedaj pa sta se šele jela dečka dreti, kakor da bi rezal jermene z njih.

Gospe Zobelja in Grizajka sta se čudoma čudili, da bi bila njih sinčka napravila »kaj takega«, in objeli sta z obširno prisrčnostjo vsaka svojega razposajenčka.

»Saj je moj Rudek tako miren!«

»Oh, in moj Mirko pa tako pohleven!«

Priporočili sta se kmalu in odšli.

Dež je bil ponehal, in solnce je zopet prav gorko sijalo. Zadovoljno so se vlačili filistrski polži s svojimi separovanimi kabineti po mehki, mokrotni zemlji in po lesketajočem se pušpanu v parku. Komarji so imeli vesele plesne vaje in so pridno koketovali z lahkoživimi mušicami. Stari, začrneli, tu in tam z zelenim mahom prepreženi plitčevi kipi konci parka. predstavljajoči štiri letne čase, so se svetili v mokroti kakor srebro.

V previdni razdalji od mamic sta se veselila za njima junaka, zopet sprijaznjena, a mamlici sami sta se živo razgovarjali in mnogo ugibali.

»Mornar« Mirko pa je vestno prebrodil vsako, tudi največjo lužo. In Rudek mu je pomagal, dasi bi ga bil moral njegov prihodnji poklic »kondukterja« vezati bolj na kopno.

Kmalu za njimi se je poslovil tudi baron. Svakinji sta odšli v verando. Milena pa je prijela v ugodnem trenutku strica za roko in ga odvedla s sabo v zapuščen salon. Tam se mu je naslonila na prsi in začela vroče ihteti.

»Kaj pa je, Milenica, kaj?« vprašal je major rahlo; njegov glas ni bil več tako grmeč, ampak čudno mehke. »Le povej!«

»Oh, striček!«

»Hm!«

»Striček!«

»Hm! Hm?«

Toda ta trenotek, ko je izpustil stric major svoj nemirni »Hm?«, priskakljala je v cvetnobelem. še nekoliko kratkem krilu v sobo tik salona, burno kakor pomladanski vihar, devotka kakih šestnajstih let, Milenina sestra Stanka.

Ravnokar je srečno ušla pusti guvernanti, nesrečnemu klavirju in zoperni Czernyjevi »Schule der Geläufigkeit«, katero je spisal »dolgočasni gospod gotovo le iz prirojenega sovraštva do mladih deklet v tajni zvezi s kako nasajeno, trmasto in čemerikavo odgojiteljico.« Tako je vsaj sklepala gospica Stanka v svoji nemirni glavicici.

Njej seveda nisi mogel očitati ničesar dolgočasnega. Vse je bilo jasno na tem obrazku: iskrožive lepomodne oči polne radosti, ljubko čudeče in smejoče se lice, rumeni kodravi lasci, rubinaste, smelo povznesene ustnice. Dolge resne trepalnice so brezuspešno prikrivale ogenj očí, kakor sanjajočih o neznanih še čustvih. Neka drzna pogumnost se je javila iz teh črt in fino upognenega, ne prevelikega noska in mnogo razposajene samovoljnosti ter oni čisti ponos še nedotaknjene dekliskega srca, deviškega, še »nepremaganega Sebastopola«. »Do šestnajstega leta je vsako dekle angelj«, pravi nekdo; žal, da ni možno tega roka podaljšati. —

Zaslišavši jokajoči glas Milenin, je postala za trenotek Stanka; potem pa se je bližala z lahnimi koraki svilenoplišasti portijeri z onim širnim, nekoliko nespretnim kretanjem dekliskim, ki se počasi razvije v gracijoznost. Osuplo in oprezno so zrle nje modre oči, in obrvi so se ji najivno potegnile kvišku. Kazalec je švignil k ustnicam, kakor da si je hotela sama sebi veleiti: »Pst!« Vse je bilo tiho, zaškipal je le čreveljček, — oh, ta čreveljček! Kako mičen, majhen, elegantno vzbočen je bil ta čreveljček in njegov kolega, kako lahno je stal na parketu, vsaki trenotek pripravljen, da zleti naprej.

Toda tako Stanko je lepše videti na lastne oči, ljubi bralec, nego jo drugemu devetkrat opisati.

Stanka je bila v onih letih, v katerih imenuje prozajiški Nemec devotko z neopravičeno primero »Backfisch«. Deklica šestnajstih let! Zlata doba! Modro, vednočisto, mehko, gorko, solnčnojasno nebo brez

oblačka, sanjajoča, malozavestna in mirna duša, vse jeden sam lep, rožnat, nov, vonjav pomladanski sen.

Stanka pa ni bila jedina, ki je prisluškovala. Ob nasprotnih vratih se je stiskal tudi Gropa in sapo na-se vlekel.

V tem je Milena razodela stricu tete Emilije namere z baronom. Major je bil v jako neprijetnem položaju, kakor se mu je videlo prav očito. Časih je tiho pokašljaj, časih si popravljal ovrtnik. In v črnih očeh Mileninih se je zaiskrilo — že so bile zopet tu solze. Solze, ženske solze, katerih se je stric major vedno tako bal!

»Oh, striček, ti mi pomagaš, kaj ne, ako me bodo silili?« prosila je Milena in ga pogledala malo od strani skozi laske, od solzic rosne, skozi svetlo-črne laske, ki so ji bili padli v obraz.

Da bi videli ubovega strica v tem trenutku!

Sam ni vedel, kaj naj bi počel! Njegov kašeljski je postajal naravnost sumen. Ta presneti vratnik mu je pa tudi prav danes tako čudno tiščal vrat, da je bilo treba vedno z glavo zmajevati in si zavratnico popravljati! Sedaj je major potipal žepno uro, sedaj zopet vzel robec, vtaknil ga v drug žep in iz tega zopet v prvega, zamežikaval je z očmi, sedaj zopet kradoma pogledaval nežni, neprestano drgetajoči vratek dekleta, solze točečega.

»Ti mi boš pomagal, stric? — Striček! Stri — i — ček?«

»I no, seveda ti bom, ako — ako — vsekakor!«

Tam za portijero pa so se stiskale mehke male ročice v grozno nevarno pest; odločno so se zabliskale modre oči, in čreveljček je energijski vdaril v preprogo. »Tudi jaz ti bom pomagala, vsekakor!« dejala je Stanka.

Ob vratih nasproti, no, tam pa je stal Gropa, obe roki v žepu, na obrazu lokav nasmeh, ki se je časih umaknil izrazu dobrosrčnega usmiljenja, kakor je namreč Gropa gledal ali majorja v njegovi zadregi, ali pa Mileno v njeni gorki žalosti.

»To so občutki, to so občutki!« mrmral je. »Tudi Gropa bo pomagal!« — Srečna Milena, nikar več ne žaluj! »Trojna zaveza« stoji za teboj!

(Dalje prihodujič.)

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

4. Doktor Francišek Karpé.¹⁾

Francišek Karpé je bil porojen 17. novembra l. 1747. v Ljubljani. Oče mu kmalu umrje; sreča, da sprejme jako nadarjenega Franciška grof Lichtenberg-Orteneg v svojo gostoljubno hišo. Dovršivši na stroške grofa Lichtenberga modroslovne nauke, postane 26. junija l. 1768. doktor modroslovja. Potem se vpiše v pravoslovni oddelek, a slavni profesor Martini ga pregovori, da se znova poprime modroslovja. Martini, kateri je bil Karpetu jako naklonjen, mu tudi pomore, da je bil imenovan profesorjem modroslovja na vseučilišču v Olomucu. L. 1777. postane ravnatelj modroslovnega pouka. Poleg modroznanstva je predaval 1778.—1782. vzgojeslovje. Ko so l. 1778. premestili vseučilišče iz Olomuca v Brno, preseli se tja tudi Karpe.

L. 1786. ga imenujejo profesorjem modroslovja na dunajskem vseučilišču, kjer je bil 1792.—1802. rektor.

Karpe je spisal ta-le za ono dobo znamenita dela modroslovne vsebine:

- 1.) Argumentum tentaminis ex philosophia rationali in conspectu tabellari exhibitum. Olmütz 1776. 8°.
- 2.) Filum tentaminis ex philosophia speculativa. Olmütz 1776. 8°.
- 3.) Darstellung der Philosophie ohne Beinamen in einem Lehrbegriffe als Leitfaden zum liberalen Philosophiren. 6 Theile. Wien 1802 u. 1803. Beck. 8°.

To je najznamenitejše delo Karpetovo. Prvi 3 deli obsegajo teoretiško, ostali 3 praktiško modroslovje.

Dijaška šegavost je okrstila to Karpetovo knjigo z nazivalom: »Philosophie ohne Namen«, in ta dijaški dovtip je še dandanes po vseh nemških vseučiliščih navaden; z njim se služijo dijaki, kadar hočejo označiti kaj smešnega.

¹⁾ Velepospšovani gospod notar dr. J. Zupanec nam je poslal prijazno pismo, v katerem nas je oporožil, da on ni bil z grofom Szecsenyem l. 1849. v Parizu, kakor je sporočil »Zvon« v zadnji številki na 78. in 79. strani, pač pa z gospodom Gustavom vitezom (sedaj baronom) Suttnerjem, vlastelinom nižjeavstrijskim, kot njegov odgojitelj; pomota g. Frid. Kavčiča da izvira odtod, ker je bil g. dr. Zupanec pač tudi grofa Szecsenya informator, toda že preje. S tem bodi popravljena tista »Zvonova« pomota, g. dr. J. Zupanec pa zahvaljen na nje popravku.

4.) *Institutiones philosophiae dogmaticae*. Tomi 3. Wien 1804. 8°.

5.) *Institutiones philosophiae moralis* Tomi 3. Wien 1804. 8°.

Karpe je bil v dijaških krogih jako priljubljen. Umrli je na Dunaju v 59. letu dobe svoje.

Iz hvaležnosti do izvrstnega učitelja so dijaki naročili Karpetovo sliko, ki visi v dunajski vseučiliški knjižnici.

Podoba ima napis: »Franz S. Karpé, öffentl. ord. Lehrer der Philosophie an der hohen Schule zu Wien, gewidmet von seinen Schülern. Zitterer und Schindelmayer sc. Viennae 1805.

Avstrijska Biedermanova kronika (Linz 1785) ima na str. III. o Karpetu med drugim sledeči značilni stavek: »Ein eifriger, standhafter und für die gute Sache unerschütterlicher Mann«.

5. Andrej Kobal (Cobavius).

Ta izvrstni učenjak je bil porojen l. 1594. v Cerknici v kmetiški koči. Že v mladih letih je kazal izvanredno nadarjenost. Posvetivši se duhovnemu stanu, vstopi v red očetov jezuitov ter postane na ljubljanskih jezujskih šolah profesor retorike in matematike. Umrli je splošno spoštovan 1654. leta v Trstu.

Spisal je: 1.) *Vindiciae, astronomicae, theticae pro Dionysio exiguu contra eximios Chronographos de aera vulgari Dionysia*.

2.) *Vita B. Joannis. Dei fundatoris F. F. misericordiae*.

6. Martin Bavčar,

porojen v Škofji Loki, vstopi l. 1638. v red očetov jezuitov. Bil je izvrsten zgodovinar in sloveč govornik. Umrli je l. 1683. na Dunaju.

Spisal je: 1.) *Rede auf Ihre Röm. Kais. Majestät, als Höchst-dieselben Ihre Erbländer besuchten*. Grätz 1660.

2.) *Arbor genealogica Imperatorum - Regum, Ducum et Archiducum Austriae e domo Habsburgiae*.

3.) *Historia et Annales Fori Julii*.

7. Jurij Brus,

porojen v Ljubljani, dvorni kapelan na Dunaju, pozneje kanonik in mestni župnik ljubljanski. Prepotoval je kot odgojitelj grofa Ferdinanda Bonaventure Harracha Francosko in Špansko. Bil je jako učen mož in izvrsten propovednik. Spisal je in grofu Harrachu poklonil:

1.) »*Praeetatis victoria*«, das ist ein geistliche Comödien- oder Freudenspiel. Wien 1672, 8°.

8. Gašpar Globočnik,

porojen v Radovljici kmetiškim roditeljem. Šolal se je v Ljubljani in na Dunaju, kjer je postal »Magister der freien Künste und der Philosophie.«

Spisal je: 1.) *Epistolae Poeticae ad totam Domum Austriacam de ejus fortitudine bellica, pietate et aliis Augustissimis dotibus per illius temporis eventus.* Viennae 1698, 8°.

9. Doktor Ivan Štefan Florjančič plem. Grienfeld,

advokat in pristav deželnega tajnika v Ljubljani; bil je l. 1701. »Academiae Operosorum Tinnulus.«

Spisal je: 1.) *Bos in lingua, seu discursus Academicus de pecuniis vetero-novis Lab.* 1695, 8°.

2.) *Votiva Paraenesis, dum Illustr. D. Wolfgang Weichardus, S. R. J. Comes ac D. de Gallenberg etc. in Inclyti hujus Ducatus Carnioliae Locum-tenentem et Praetorem feria II. post Dominicam Laetare ingenti applausu et populi laetitiae inaguraretur.* Lab. ex typogr. Mayr 1702, 4°.

10. Štefan Dolinar,

sin ubožnih kmetiških roditeljev, porojen v Škofji Loki l. 1784., umrl na Dunaju l. 1845. Bil je iz rodbine svetovno znanega pravoslovnega pisatelja, c. k. dvornega svetnika Tomaža Dolinarja. O njegovem delovanju nisem mogel dognati več, nego to, da je bil na Dunaju sloveč slikar. Ena njegovih slik se nahaja v c. k. novem dvornem muzeju na Dunaju, predstavljajoča egiptovskega Jožefa v ječi, ko razlaga sanje. (*Architecturstück mit Nachtbeleuchtung*).

11. Bolfenk Markovič,

deželni pisar v Ljubljani, se je pečal z osušenjem barja ter je l. 1680. izdal strokovnjaško knjigo: »*Meinung vom Austrücknen des Morasts um Laybach.* Laybach 1680. 4°.

12. Jožef Posod,

porojen v Grebinju na Koroškem. Prišel je kot majhen deček v tovarnico koroškega tovarnarja in veleposestnika Edvarda viteza Morota. Ta blagi mož zapazi pri Posodu izvanredno risarsko nadarjenost ter ga pošlje na Dunaj, da se izuči v slikarstvu. Posod je bil na Dunaju jako marljiv in se je posebno izučil v slikanju portretov.

Umrli je za kolero l. 1830. v Ljubljani, kamor ga je pozvala neka odlična rodbina.

Večina njegovih slik, posebno množina izvrstnih portretov je v lasti rodbin Morotove in Herbertove na Koroškem.

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starč.

XXVIII.

il je lep poletni dan, da si ga človek ni mogel želeči lepšega. Na terasi prijaznega kamniškega zdravilišča smo sedeli v prijateljskem krogu ter se strmeč ozirali po nepopisnih krasotah gorate okolice, ki je čarobno odsevala v svitu zahajajočega solnca. »Oh, kako je to lepo, kakor da bi bilo slikano!« vzkliknila je vesela deklica, ki v mestnem zidovju še nikdar ni videla takšnega prizora. V tem se ustavi kočija, in iz nje skoči na teraso mlad gospod in nas smehljaje pozdravi. »Dobro nam došli! Od kod pa Vi?« vprašamo milega nam popotnika. »Naravnost od blejskega jezera. Čital sem, da imate v Kamniku danes besedo z gledališko igro, pa sem se podviral, da ne bi zamudil; kajti še nikdar nisem videl slovenske predstave.«

Zvečer smo šli skupaj v čitalnico, kjer je ljubljansko dramatiško društvo prav dobro igralo neko veselo igro. Odlikoval se je gospod Borštnik, katerega smo takrat videli prvikrat; čudili smo se lepim njegovim darovom in gledališki njegovi okretnosti, dasi smo takoj izprevideli, da uloga ni bila dostojna takšnega predstavljalca. Drugo jutro smo vodili mladega zagrebškega znanca iz Bleda po kamniški okolici, in ko smo se naužili slikovitih prizorov tega bisera slovenske zemlje, smo šli v mekinski les, in prišedši po lepo narejenih potih do zadnje klopi, sedli smo ter se v hladu goste sence vitkih smrek menili o literarnih in umetniških razmerah pri Hrvatih in Slovencih, zlasti pa o gledališču. Nič nas ni motilo, nihče nas ni videl ne čul, le veverica je visoko nad nami sedaj pa sedaj skočila z vršička na vršiček. Navdušeni mladeneč pa nam je razkril vso svojo dušo ter razodel, da nič drugega ne želi, in da ne hrepeni za drugim, nego da bi kdaj postal intendant hrvaškega gledališča. —

Minilo je nekoliko let, ne spominjamo se baš koliko, in danes je ta mladi rodoljub, gospod dr. Stjepan Miletic, intendant narodnega gledališča v Zagrebu, in Borštnik in Borštnikova sta odlična uda istega gledališča. »Kako se je to zgodilo v tako kratkem času?« gotovo vpraša spoštovani čitatelj. V teh pismih smo že večkrat poročali o hrvaškem gledališču; govorili smo, kako je povstalo iz malih začetkov, kako se je razvijalo, in kako se je visoko povzdignilo po izvrstnih

svojih umetnikov. Toda kakor v življenju sploh ne hodimo zmeraj po gladkih potih in se nam večkrat spotakne ob večih in manjih ovirah, prav tako je bilo tudi pri hrvaškem gledališču. Prišlo je to in ono vmes, in dasi ni bilo nazadovanja, vendar ni bilo niti napredovanja. Intendant je bil bolehen uradnik, ki je imel dosti dobre volje, ali premalo literarne in estetiške omike in še manj umetniškega vzleta, in brez teh lastnostij niti največji rodoljub ne more povzdigniti take kulturne naprave, kakoršno je gledališče. Naposled so odločevali o usodi hrvaškega gledališča igralci sami; znano pa je, da so tudi najboljši predstavljalci slabi intendantje. Razumništvo se je jelo manj zanimati za dramatiško umetnost, gledališče se je slabo pohajalo, in navzlic deželni in mestni podpori letnih 42.000 forintov so končni računi redno kazali velik primanjkljaj. Sedaj so odpravili opero in igrali so samo po štirikrat na teden. Lože so bile polne, ker so jim znižali cene; ali parter je bil še bolj prazen, nego popreje. Igralo se je brez pravega izbora; prevladovala so dobre in slabe francoske igre; novosti so bile bele vrane, a domače izvirne igre so skoraj čisto izginile. Med igralci si je »stara garda« še zmeraj ohranila dobri svoj umetniški glas; ali marsikaterega je pobrala smrt, a pomladka ni bilo, niti ni bilo nikogar, ki bi mislil nanj. »Križa« je bila neizogibna, ko je umrl stari intendant, ki je imel vsaj nekoliko upravne okretnosti.

Kaj sedaj? Občinstvo se je zopet jelo zanimati za gledališče, a še bolj za prihodnjega intendanta; zakaj prav je sodilo, da bo prav on ali dobra ali slaba sreča za hrvaško dramatiško umetnost. Tudi časopisi so se lotili tega imenitnega vprašanja, dajali dobre svete v obširnih razpravah ter ugibali to in ono. Malo prej se je bil vrnil gospod Miletić kot mlad doktor modroslovja z Dunaja, kjer se je nekoliko let pečal z estetiko ter z vsemi vedami in znanostmi, kar jih je treba dobremu voditelju gledališča, ki ima biti hram narodne omike, ne pa samo zabavišče. V isti namen je gospod Miletić večkrat potoval na Nemško, Laško in Francosko ter se povsod pridno zanimal za gledališke naprave in razmere. Kdo drugi naj bi bil za intendanta nego on, sodila je večina hrvaškega razumništva. In vendar so bili tudi taki, ki so zmajevali z ramami, češ, premlad je, pa bi utegnil zavoziti zavod, za kateri treba tudi mnogo izkustva in čvrste močate odločnosti. V tem se je prevzvišeni gospod ban odločil za Miletića.

Če kdaj, to pot je gotovo bil upravičen »up in strah,« s katerim smo se veselili novega imenovanja. Kakor smo že povedali, je Miletić od mladih nog bil z umom in srcem udan dramatiški umetnosti; še nedorasel mladeneč si je izvolil to polje, na katerem bo de-

loval za svoj narod. A prav on si je tudi mogel izvoliti tako idealno zvanje, zato ker je po svojih imovitih razmerah popolnoma neodvisen mož, katerega ni skrb ni plače ni zaslužka. Ali mlad je, mlad; in veliko navdušenost je v tej dobi težko brzdati. To je Miletić sam čutil, in sklical je na prijateljski pomenek vse razumne može, ki se zanimajo za gledališče in dramatiško umetnost; namerjal je osnovati dramatiško društvo, ki bi podpiralo njega v težkem njegovem poklicu ter povzdignilo dramatiško umetnost ne le v Zagrebu, ampak po vsem Hrvaškem. Ali našel je za te plemenite svoje namene premalo razuma, a še manj dobre volje, pač pa dosti nasprotovanja.

Hote ali nehotе se je Miletić moral opreti le na mlade svoje moči, in kar takoj se je lotil težavnega dela. Pa že pri prvem koraku se mu je spoteknilo. Ko je razrešil stare pogodbe, da bi v novih za večjo plačo tudi več zahteval, izneveril se mu je prvi »junak in ljubovnik« ter potegnil v Belgrad. Ta izguba je iznenadila vsakega rodoljubnega prijatelja hrvaškega gledališča, najbolj pa Miletića samega, ki je bil prvi trenotek čisto zbegan ter se odrekel časti, po kateri je preje tolikanj hrepenel. Toda prevzvišeni gospod ban ni sprejel njegove odpovedi, ampak še z večjim zaupanjem mu je podelil tudi večjih denarnih sredstev; kajti že so se kopali temelji novemu gledališču, in tu se bo z zunanjim sijajem morala strinjati tudi notranja vrednost dramatiške umetnosti.

Zaupanje banovo in vsega rodoljubnega razumništva je znova ohrabilo mladega intendanta. Že prej, takoj ko je sprejel vodstvo hrvaškega gledališča, je šel znova na Dunaj in v Prago, na Nemško in v Pariz, in prav marljivo se je posvetoval z izkušenimi intendanti in ravnatelji slovečih gledališč. Sedaj pa mu je bila prva skrb, kako da bi pomnožil igralno osobje ter nadomestil izgubo nekih starih močij. Pozval je iz Ljubljane Borštnika in Borštnikovo; pozvedoval je za nove domače moči ter našel pri potujočih družbah nekoliko prav nadarjenih mladeničev, ki jih je brez obotavljanja pridobil za zagrebško gledališče. Poleti so se delale priprave na vse strani, in ko se je jeseni zopet odprl Talijin hram, pokazalo se je v njem novo življenje. Še smo težko pogrešali starih milih nam »uskokov«, ali videli smo tudi pomladek, ki nas navdaja z najlepšimi nadami za prihodnost. V kratkem so nam bile jasne tudi osnove dr. Miletića. Prvo leto njegove intendancije je ob enem zadnje leto starega gledališča. Misliti mu je torej na prihodnost, na novo gledališče, kateremu treba stalnega gledališkega občinstva, ki se je zadnja leta preveč skrčilo, a brez takega ne more uspevati nobeno gledališče. Predno se bode

novi intendant mogel lotiti vzvišenih svojih smotrov, mora najprej ljudi z raznimi pripomočki privabiti in jih privaditi, da bodo redno hodili v gledališče. V ta namen je Miletić v hrvaško gledališče zopet vpeljal opero, pa tudi opereto in balet; preskrbel je novo zunanjo opravo ter prelepo inscenovanje iger z elektriško lučjo in drugimi gledališkimi skrivnostmi. Ljudje so kar strmeli, in od dne do dne se bolj zanimajo za gledališče. Nekateri sicer tožijo o povišanih cenah, ali po krivici; kajti gledališče je vsekdar polno in prav pogostoma docela razprodano, dasi se vsaki dan igra. Vse hvale vredno je, da je Miletić skusil opero sestaviti od domačih pevcev in pevkinj, zlasti od takih, ki so se vzgojili doma v zagrebškem glasbenem zavodu; kar jih je pa še manjkalo, pozval jih je s Češkega.

Res je žalibog, da se je zarad oper in operet skršilo število dramatiških predstav; ali temu se je težko izogniti, koder se vse razne vrste dramatiških umetnostij goje samo v enem gledališču. Zato pa smemo z izborom iger za letos biti zadovoljni, zlasti ker vidimo, da se tu postopa po nekem stalnem redu ali načrtu. Posebno skrb je novi intendant posvetil domačim izvirnim igram, za katere rad žrtvuje novcev in truda, da bi se občinstvu bolj prikupile, in pa da bi pisatelje s tem vzpodbujal na novo delovanje. Pa še nekaj. Dobre domače drame, zlasti takšne, ki se oslanjajo na domačo zgodovino, netijo rodoljubna čustva ter bude zanimanje za preteklost lastnega naroda v občinstvu, ki ne utegne čitati knjig. Takšna igra je »Karlo Drački«, s katero se je prav dostojno začela letošnja gledališka doba. To žaloigro je spisal vseučiliški profesor in estetik dr. Franjo Marković pred dvajsetimi leti. Igra je pravi biser hrvaške književnosti, ali za gledališče je predolga. Miletić jo je tako lepo uprizoril, da je občinstvo do polnoči pazljivo gledalo in poslušalo v razprodanem gledališču. Navzlic temu vendar le obžalujemo, da pisatelj za predstavljanje ni priredil sam drugega krajšega izdanja, kakor delajo tudi drugi veliki narodi z dramatičnimi deli svojih klasikov. Tudi obžalujemo, da pesnik s prelepimi svojimi darovi ni dalje obdeloval dramatiškega polja, za katero je zamislil že več osnov. To velja zlasti o najnovejši izvirni tragediji, »Ljutovidu Posavskem«, ki ga je po Markovićeви osnovi zložil mladi pesnik Tresić-Pavičić, in s katero se je dovršila prva polovica letošnje gledališke dobe. Igra nam predstavlja bojevanje Slovencev in Hrvatov proti nemškemu nasilju za cesarja Ljudovika Požbožnega. Lepo se predstavlja narodno jedinstvo Slovencev, Hrvatov, Srbov in Bolgarov, še bolje pa narodna nesloga med Hrvati, ki je bila vzrok žalostnemu koncu srečno začete boja. Gospod Miletić je

zopet storil vse, da dostojno predstavi rodoljubno igro. V drugem dejanju, ki se godi na Gorenjskem, vidimo v ozadju lepo sliko Triglavovo, čegar vrhovi 'so se »proti večeru« celo razžarili, da se je mogel človek prav živo preseliti v duhu v ta naš pozemeljski raj. Kljub temu sodimo, da bi se dala ta narodna zgodba mnogo bolje obdelati v eposu, nego v drami, za katero je vse premalo dejanskega jedinstva; mogli bi se ji očitati tudi drugi nedostatki. Pa kaj hočemo; dandanes je nehvaležno pisati epose, katerih ljudje ne čitajo radi; zato je umljivo, da pesnik imenitnemu narodnemu predmetu določi rajši dramatiško obliko. Sicer pa nam je v »Ljutovidu Posavskem« gospod Tresić-Pavičić znova pokazal redke pesniške darove, zlasti v lirskih oddelkih in v gladki obliki, in smemo se nadejati, da bode speval tudi še boljše drame, kadar bode imel boljšo dramatiško snov. Ostale izvirne igre so bile povečjem reprize iger, o katerih smo v teh pismih poročali že prejšnja leta. Nov je bil Držićev »Stanac« iz slavne literarne dobe dobrovniške in romantiška igra slavnega hrvaškega bana Jelačića »Rodrigo i Elvira«. Novi intendant si torej prizadeva, da bi na vse strani zvršil težko svojo nalogo, ki mu je poverjena kot voditelju tolikanj imenitnega kulturnega zavoda. Po njegovi osnovi se seznanjamo v gledališču z dramatiškimi proizvodi najnovejše hrvaške književnosti, pa tudi z boljšimi deli ilirske in staroslavne dalmatinske dobe, katero bode šele odslej vedel ceniti marsikateri vsakdanji človek, in to gotovo povzdigne tudi narodni njegov ponos. Devet izvirnih hrvaških iger, ki smo jih videli v štirih mesecih, je gotovo lepa pridobitev za repertoar narodnega gledališča.

Z izvirnimi igrami se po dobrem izboru vrsté igre klasiških pesnikov drugih narodov. Prvo mesto gre gotovo Shakespeareu; doslej smo videli njegovega »Julija Cezarja«, »Kralja Leara« in »Hamleta«. V »Learu« je naslovno ulogo igral češki gost, slavni Šmaha, v »Hamletu« pa naš rojak Borštnik. Izmed modernih iger naše dobe se je velikemu občinstvu najbolj prikupila »Madame Sans-Gêne«, ki se je na zagrebškem gledališču uprizorila in predstavljala po pariškem vzoru. Z velikim uspehom se je predstavljala tudi nežna indijska igra »Vasantasena«, medtem ko je Sudermanov »očinski dom« ugajal le ožjim inteligentnim krogom Isto smemo trditi o Pailleronovih »Komedijaših« (»Cabotins«), katerih naše občinstvo ni prav umelo. Med operami še zmiraj najbolj vleče narodna opera Zajčeva »Zrinjski«, potem »Afrikanka«, »Faust« v čisto novi, presijajni opravi, češka »Prodana nevesta« in italijanska »Cavaleria rusticana«. A kaj recimo o operetah in baletu? »Vila lutaka« je nežna stvarca; ali »Djak pro-

sjak«, »Jonatan« in »Ptičar« so plitke stvari, ki nam ne sežejo v srce, pač pa polné blagajnico, kajti gledališče je vselej razprodano. O »Ptičarju« povejmo še to, da nikakor ne pristaja hrvaškemu ali sploh slovenskemu gledališču; nemški značaj je tako ostro izražen v pesmi in besedi, da izgubi v prevodu premnogo svoje vrednosti.

Kar se tiče predstavljanja samega, moramo priznati, da se sploh dobro igra. Stari naši znanci, umetniki in umetnice, so si z izvrstnim svojim igranjem ohranili staro svojo slavo in zaslužen priznanje občinstva, in kar smo kdaj v teh pismih poročali o njih vrlinah, ne bi mogli niti sedaj ničesar preklicati, ampak znova bi morali vse potrditi, in še povečati bi morali tedanjo svojo hvalo. Tudi z novimi igralci smo zadovoljni, zlasti, ker vidimo, kako od predstave do predstave napredujejo ter nas navdajajo z upom, da bodo tudi oni še kdaj dovršeni umetniki. Kritik navadno misli, da mora iztikati napake; mi pa tega sploh nismo namerjali, ampak le poročati smo hoteli o naj-novejšem razvoju hrvaškega gledališča, in če smo vmes rekli kakšno pohvalno besedo o naših igralcih, sililo nas je na to naše zadovoljstvo. Druge umetnike lahko popolnoma ločimo od njih del in se samo tem čudimo; pri gledaliških umetnikih pa je njih osebnost tako ozko združena s podobami, ki jih ustvarjajo, ter z dejanji, ki jih vrše pred našimi očmi, da nehoti tudi za-nje same čutimo ali udanost ali mrzkost. Če stopiš po dokončanem dnevnem trudu v gledališče in ti lepa igra ublaži um in srce, skoraj ni mogoče, da se ne bi spominjal tistih, ki so te celi večer tako prijetno kratkočasili in ti zajedno razlagali umotvore slavnih mož. Zatorej bi naši igralci zaslužili, da tudi o njih samih kaj povemo. Ali o tem pri drugi priliki. Vendar si za danes ne moremo kaj, da ne bi omenili naših rojakov Boršnikov. Dnevni listi razne politiške barve se vsi ujemajo v njiju sodbi ter vedo po vsaki predstavi obilo hvale in priznanja njej in njemu; posebno poudarjajo resnično in naravno, torej realistiško njiju igranje, akoravno jima prizadeva hrvaški jezik dosti težav. Prav tako je tudi občinstvo zadovoljno z njima, in zlasti ona si je popolnoma osvojila neke kroge, da jo slavijo kakor izvoljeno svojo ljubljenko. Temu mi dodajemo samo to, da sta nam prav Boršnik in Boršnikova prorok za boljšo prihodnjost slovenskega gledališča, zato ker je prav to gledališče moglo odgojiti dva taka umetnika v dosedanjih neugodnih razmerah, polnih najnevarnišega nasprotja. Pa saj so Slovenci sploh vsekdar pokazali mnogo daru za umetnosti, le podpore in vzpodbujanja je premalo. In vendar, kako potrebne so umetnosti za kulturni razvoj narodov! Saj so umetnosti v kulturnem življenju narodov prav to, kar je v člo-

veškem življenju srce. Kako hudo obsodimo človeka, če pravimo, da nima srca! In prav takšen bi bil narod, o katerem bi se reklo, da ne mara za umetnosti, ki so za splošno omiko prav tako potrebne, kakor znanosti, ali pa še bolj.

Mi v narodnem svojem prizadevanju prav radi posnemamo Čehe in to po pravici. In kaj vidimo pri njih? Tudi oni so poleg narodne in politiške borbe gojili umetnosti ter so zlasti gledališče in glasbo povzdignili tako, da so si pridobili s tem očitno priznanje pri samih Nemcih, svojih največjih nasprotnikih. Umetnost je vzvišena nad vsako nasprotje; vzvišena je nad politiške in druge razpore, in škodoval bi sebi in stvari, za katero se poganja, kdor bi grešil zoper to načelo. Resnico te naše trditve nam potrjuje tudi zagrebško gledališče, ki je vzvišeno nad vse stranke, pa ga zato podpirajo tudi vse stranke jednako. Prav v gledališču so tista osrednja neutralna tla, na katerih sedé zastopniki raznih nasprotnih strank prijazno drug poleg drugega ter se prijateljski menijo in si podajajo roke. Kolikor poznamo dr. Miletića, smo prepričani, da bo on branil to stališče tudi v prihodnje odločno ter bo s tem zacelil marsikatero skelečo rano socialnega življenja. Četudi je letošnja sezona le nekako prehodna doba, ki ima odgojiti stalno občinstvo za veliko novo gledališče, vendar smo se prepričali tudi že letos, da ima novi intendant že sedaj višje smotre v mislih. V ta namen daje ob nedeljah in praznikih popoldne predstave po nižani ceni ter posebne predstave za šolsko mladino brez vstopnine, pri katerih se podajajo le boljši plodovi iz hrvaške književnosti, za katero se vzbuja s tem v učencih in učenkah večje zanimanje. Za takšne predstave dobivajo ravnatelji raznih zavodov neko število vstopnic, da jih razdele po razsodbi učiteljev. Res, lep prizor je, kadar vidiš v parterju, v ložah in na galeriji samo mlade vesele obraze, ki z uprtimi očmi gledajo in poslušajo, potem pa navdušeno razodevajo svoje zadovoljstvo, da ploskanje kar neče pojenjati.

Iz kratkega tega poročila lahko pazljivi čitatelj sklepa sam, da je za hrvaško dramatično umetnost napočila nova doba. Zato bomo tudi v prihodnje poročali o daljnjem razvoju tega preimenitnega kulturnega zavoda. Njegovemu intendantu pa, gospodu Miletiću, želimo čvrsto zdravje, da ne spolni samo, ampak da celo prekosi upravičene nade, ki jih stavlja vanj vse rodoljubno hrvaško razumništvo.

O raznesilih.

Spisal Fr. Smolnikov.

(Dalje.)

V.

Kedaj je rabiti naglo goreč, kedaj pa počasi goreč smodnik?

Vzemimo, da zgori v strelni cevi celi naboj smodnika v 0.01 sekundi. V tem kratkem času se je izstrellek jedva jel premikati, dasi je napetost plinov največja; s premikanjem izstrelka, t. j. s povečanjem prostora pa se plinom naglo krči napetost, in lahko da izstrellek ob koncu cevi nima več zadostne hitrosti ter ali v cevi obtiči, ali pa pade pred cevjo medel na tla.

Gori-li pa smodnik delj časa, nego se premiče izstrellek po cevi, tedaj ne delujejo več nanj plini, kar se jih šele naredi, ko je izstrellek zapustil cev, in ta del smodnika potrafi se scela.

Iz tega je razvidno, da se pri streljanju iz cevi doseže največji učinek, ako gori smodnik prav ves čas, dokler je izstrellek v cevi. Za kolikor pojema pri tem napetost plinov vzpričo povečanega prostora, za toliko jo pomnožujejo med tem nastali plini, in izstrellek se pomiče po cevi blizu s stalno ali morebiti celo z naraščajočo hitrostjo.

Razločevati je seveda, ali se strelja z drobnim svinčcem (s svinčnimi zrnji) iz pušk ali pa s težkimi izstrelki (s kroglijami) iz topov. Ko je utrgal smodnik v puškini cevi patrono, usipljejo se svinčena zrna po cevi, in od tega trenutka plini niso več v zaprtem prostoru, torej kmalu preneha tudi njih napetost. V topovih pa se izstrellek močno zarije v rise in neprodorno zapira cev; vzpričo upora se premiče razmeroma počasi po cevi, in ves ta čas mora trajati gorenje, da se ne zmanjša napetost plinov in s tem hitrost izstrelka.

Iz tega sledi samo ob sebi, kakšen smodnik naj se rabi pri puškah, kakšen pri topovih. Strelja-li se iz kratkih cevij ali pa s svinčnimi zrnji iz pušk, rabiti je najhitreje goreči (trgajoči = brizantni), pri topovih pa počasi goreči (nebrizantni) smodnik.¹⁾

¹⁾ Od te tujke razločevati je tujko *arazántene*, ki se nanaša na pot izstrelka. Je-li ta pot na precejšnjo daljavo skoro raven, t. j. prav malo vzbočen, tedaj se imenuje to razantni strel. Razantnost narašča s hitrostjo izstrelka, hitrost pa z napetostjo plinov.

Nekoliko drugačne so razmere pri razstreljevanju, ker je tu ozir jemati na kakovost tvarine, katera se razstreljava. Ta je ali mehka in redka (ilovica, mehko kamenje), ali pa trda in gosta (zidovje, pečevje). V mehki zemlji brizantni smodnik slabo trga, tako uče izkušnje. Vzrok je deloma ta, da v redki zemlji plini sploh ne dosegajo visoke napetosti, deloma pa tudi to, da vsaka sila potrebuje časa za svoje delovanje. Pri brizantnem smodniku doseže napetost plinov toli naglo svojo največjo moč, da utrga najbližje dele mehkega oklepa, predno je bilo plinom časa, prenesti svojo moč na bolj oddaljeno ozemlje; utrga se ga torej le majhen kos. Počasi goreči smodnik pa polagoma razteza votlino; napetost plinov ima časa, delovati daleč na okrog, in ko je dosegla največo moč, bruhne mnogo ozemlja na vse strani.

V trdi zemlji je ravno nasprotno. Počasi goreči smodnik stori, da napetost plinov mirno narašča, ozemlje se nič ne strese, in učinek je razmerno neznamenit. Pri brizantnem smodniku pa udarijo silno napeti plini mahoma ob stene, ozemlje okrog se strese vzpričo silnega udarca, in naredi se široma mnogo razpok.

Pri razstreljevanju se rabi tedaj v obče v trdem ozemlju brizantni, v mehkem pa počasi goreči smodnik.

Ako bi še utegnil kdo vprašati, kako li je mogoče uravnati smodniku čas gorenja, naj opozorimo na zgoraj navedene, po stoletnih izkušnjah povzete pogoje, od katerih je zavisna hitrost gorenja. Z vsako izpremembo kakovosti in nekaterih zunanjih razmer, katere imamo tehniški v svoji oblasti, izpremenimo tudi hitrost gorenja, in mnogovrstnost je tolika, da je prav za prav treba za vsako strelilo posebej določiti, kateri smodnik najugodnejše deluje. Vobče je drobn smodnik brizanten in se rabi za lovske puške, za vojaške malo debelejši, za topove pa najdebelejši, malo brizantni smodnik; pri razstreljevanju različen; v vsakem slučaju s primerno gostoto, obliko in užigalnico.

VI.

Smodnikov dim.

Zgoraj smo našli glavne sestavine smodnikovih zgorelin, razvrstivši jih ob enem v plinaste in trde; zvedeli smo, da je med njimi

V tej napetosti se kaže glavna moč smodnikova, zato se tudi smodnikova moč presoja po razantnosti izstrelkovega pota. Brizantni smodnik ni, da bi moral dati razanten strel. To je le tedaj, ako smodnik, ki naglo zgori, ob enem tudi naredi razmeroma mnogo plinov visoke napetosti.

trdih nad polovico. Ta trditev bi se utegnila komu zdeti čudna, saj nikdar ni videti, da bi še kaj trdega priletelo iz cevi razun izstrelka, s katerim smo naphali cev.

Dokler so zgoreline v cevi, jih ne vidimo. Videti jih je šele mogoče, ko se začnejo, dospevši iz cevi, razprostirati po zraku. Da-li so vse zgoreline plinaste, bi jih sploh ne videli, ker plini so mimo klora in dušikovega nadokisa vsi nevidni. Kar je tedaj med zgorelinami pravih plinov, so popolnoma nevidni. To pa, kar vidimo, niso plini, temveč trda telesa, ki so razdeljena na neizmerno drobne dele, tako da plavajo nekaj časa po zraku, kakor n. pr. trdi prašni drobcji. Ko stopijo vroče zgoreline iz cevi na prosto, se takoj močno ohlade, in nad polovico se jih zgosti v drobne trde delce. Iz teh zgoščenih trdih zgorelin je smodnikov dim.

V njem se nahaja cela vrsta kalijevih spojin in malo žvepla. Te snovi se gotovo zgoste nekoliko že v cevi; saj vemo, da se cev od znotraj zamaže. Ta maža je črne ali sivočrne barve in ima poseben duh po žvepljenih in kalijevih spojinah. Maža v cevi in vidni dim zunaj cevi sta torej to, kar smo imenovali trde zgoreline smodnikove.

Smodnikov dim je jako nadležen, posebno ako se strelja več časa na istem mestu in o tistem vremenu. Vleče se kakor neprozorna megla in zapira strelcem ves razgled. Streljajočim vojakom je to na kvar, ker po dimu nasprotnik že izdaleka spozna njih stališče, a oni ne vidijo nasprotnika; koristi pa strelcem v tem, da se lahko umaknejo, skriti za dimom, in napadejo nasprotnika nenadoma od druge strani.

Nadležnost smodnikovega dima je napotila kemike, da so začeli iskati takih razpokljivih snovij, iz katerih bi se dobil smodnik brez dima. To se je posrečilo v najnovejšem času, odkar je napredovalo izdelovanje strelnega bombaža, posebno pa nitroglicerina in njegovih proizvodov.

Njiva.

*Z*el spomladi njivo sem obsežno,
Ki ratar jo bil je posejal;
Mnoga že kazala glavo nežno,
Mnoga spala še pod zemljo kal.

Pevca srce širna ta je njiva,
V njem čutil prebiva broj neznan;
Dolgo se v globini ktero skriva,
Drugo kmalu prikipi na dan.

Tugomer.

Roman starega samca.

Spisala **Pavlina Pajkova.**

(Dalje.)

az se uljudno poklonim tujima damama in ju pogledam samo površno; svojo pozornost obrnem takoj na gospodinjo.

»Častita gospa«, rečem lehkotno, »z veseljem sem vzprejel vabilo gospoda soproga, da nekaj časa prebijem na vašem čarobnem posestvu. Da pri tem nekoliko uporabim o priliki vednosti svojega poklica, upam, da mi to dovolite. Zdravniki smo že taki, da ne mirujemo nikoli. Naše znanje hoče na dan. Zato s sokolskim očesom iščemo pri vsakem človeku, kje bi bilo kaj lečenja, odstranjenja ali prestrezanja kalí kake bolezni. In če bolezni ni, jo pa ustvarimo, da se moremo potem pokazati.«

Medtem, ko sem s šaljivim, lehkotnim glasom govoril, opazoval sem z ostrim očesom bolnico. Res, rumena barva njenega lica, medle, udrte oči, modraste in od vidnega notranjega nemira trepetajoče ustnice, to vse je jasno pričalo, da imam bolnico pred sabo. Ali kakovo bolnico, ako ona, kakor je pravil grajščak, nikoli in nikjer ne čuti bolečin?

Ko sem z njo govoril, je uprla vame preplašene oči, kakor da bi mi hotela v dušo pogledati. Slutila je menda, da nisem prišel na zabavo, temveč radi nje.

»Oh, gospod doktor«, je šepetala potem na pol sramežljivo, na pol splašena, »kako se bojim skorajšnjega usodepolnega trenutka! Ali bi ne bilo tudi prežalostno, ako bi morala v najlepši dobi zapustiti prelepi ta svet in svojega dobrega Arturja?« — In segla je po soprogo roko, kakor da najde v njej obrambo proti vsaki nesreči.

»Sedaj boš šele prav začela živeti, ljubka moja«, odvrne grajščak z nasmehom, a glas mu je bil negotov od nemirnosti. »Tvoje življenje doseže šele sedaj pravi smoter z novimi dolžnostmi, z novimi skrbmi, katere te čakajo. Ali nisi vedno žalovala, da so ti nebesa odrekla materinsko srečo? In sedaj, ko se ti gorka želja skoro spolni, vzdihuješ, trepečeš, kakor dete pred gorjupim zdravilom!«

»O, veselim se je tudi jaz, in pa še kako se je veselim!« odvrne osramočena, »a bojim se, bojim se toliko!« —

»Česa?« sežem jej jaz z nasmehom v besedo. »Menda kričanja malega paglavca?«

»Smrti,« odvrne ona zamolklo, in solze se jej prikažejo v velikih milih očeh.

V tem trenutju nikakor ni kazala osemindvajset let; blede nje lice, obrito z otročjo bojznijo in s sramežljivostjo, bi bilo pristajalo osemnajstletni ženski.

»Kako ste se spozabili do tako — oprostite — nespametne misli,« začudim se jaz. »Bolni niste, dasi bolešni, kar je naravno; vse je pripravljenost, kar mora srečen izhod pospešiti; vsi bodemo tu, da vam lajšamo stanje, da vam strežemo, pomagamo — ne umejem, zakaj si trmoglavite, da morate umreti. Življenje vsakega človeka je sicer nestalno kakor kaplja na veji; v božjih rokah je in nihče ne more prokrovati bodočnosti; ali kolikor more vednost odločiti, imamo vse gotovosti, da srečno prebijete krizo. Prvi pogoj pri vseh težavnih slučajih življenja pa je, da naravno krepost podpira telesna moč. A naravne krepke volje pogrešam pri vas, milostljiva gospa, ne pa telesnih močij.«

Grajsčakinja je na to mojo opazko skrivaj pogledala svojo sva-kinjo, a potem osramočena povesila glavo.

»Prav je, da na smrt misli,« oglesi se sedaj v moji bližini debel glas z moškim poudarkom; »le kdor vedno misli na smrt, stori srečno, blaženo smrt! Ženski v takem položaju je pa celo dolžnost, pripravljati se na smrt. Gospod doktor, saj vendar niste tako otročji, da bi to zanikali!« —

Tu imamo spletkarico, si mislim, in se hitro ozrem na govornico teh malo modrih besed. Bila je grajsčakova svakinja, gospa med petdesetimi in šestdesetimi leti, neprijetna prikazen; vedno se ji je nasmeš zibal na ustnicah, a pri tem je imela zopern pogled.

»Dovolite, milostljiva gospa,« odvrnem nekoliko razdražen, »ali prva in sveta dolžnost takim ženskam bodi, da ne mislijo na smrt, temveč, kako da ohranijo sebi in svojemu detetu življenje.«

»Dolžnost za ohranitev življenja pripada ta čas zdravniku in strežnikom, ne pa ubogi onemogli materi,« odvrne ona z velevažnim glasom. »Taka ženska naj tedaj skrbi samo za svojo dušno blaginjo! O, koliko groznim nevarnostim je podvrženo materinstvo, posebno, ako ženska ni več mlada, ako je slabotnega zdravja, kakor naša ljuba Olga. Bog te čuvaj, draga moja,« vzdihne pobožno, »a za dušo, za dušo skrbi, da te smrt ne najde nepripravljene!«

Jaz sem bil zavzet in razkačen ob enem. Nesrečna neprevidnost, koliko zlega si že povzročila na svetu!

»Ali gospa,« rečem vidno nevoljen, »vi govorite, kar je celo neresnično. Gospa grajsčakinja je v najčvršči dobi, in dokazano je,

da navadno slabotne ženske prestanejo krize mnogo bolje, nego močne in čvrste.« —

»S človekom, ki ni navdihnjen z verskim duhom, je prazen trud, prazno vsako besedovanje in dokazovanje,« odvrne svakinja zbadljivo in se razžaljena obrne od mene.

Grajščakinja je zrla pomenljivo na soproga. Znano se ji je, da trpi zavoljo neugodnega razpletka naju pogovora.

Grajščak pokašlja v zadregi. Najbrž ni vedel, s kom bi potegnil, da bi nobenega ne razžalil. Toda iskreni in hvaležni njegov pogled, ki se je mudil med mojo besedo večkrat na meni, prepričal me je, da je zadovoljen z menoj.

Rešitev iz tega neprijetnega položaja je prišla nenadoma in sicer od ondod, od koder sem je najmenj pričakoval.

»Mama, ne vнемajte se za tako reč, o kateri je vsako razpravljanje brezuspešno. Oba imata prav, gospod doktor in vi, seveda vsaki po svojem mišljenju in s svojega stališča. Rajše naročim služkinji, da priredi obed.«

In z nizkega stolička, kjer je prej ves čas nemo sedela in gladila velikega belega mačka, kakor da bi nas niti ne videla niti poslušala, vstane ponosna, mlada ženska junonske postave. Bila je velika, krepka, prekrasne rasti. Oči je imela črne kot noč in ognjevit. Nje črni, nekoliko kodravi lasje so se svetili kakor dragoceni baržun, ustnice so ji bile polne in rdeče kakor koralde, a polt gladka in snežnobela kakor alabaster.

Za Boga, kje sem imel doslej oči, da sem prezrl tako izvanreden stvor? si mislim. In, ta krasotica je hči te čemerikaste, odurne starke? Ni mogoče! In vendar je bilo res.

Pri obedu je sedela gospica meni nasproti, in oko mi je nehote vedno in vedno uhajalo nanjo. Nekaj me je k njej vleklo in zopet nekaj od nje odvrčalo. Bila je lepa, krasna brez dvojbe, ali ni bila ona vzorna lepota, ki nam oplemenjuje oko in blaži srce; temveč bila je lepota one nevarne vrste, ki nam slepi oko, mami razum, draži čutnice ter vzbuja strast, srce pa pri tem ostane mrzlo, prazno, ne zadovoljno.

Postanem zamišljen. Ta ženska družba mi nikakor ni ugajala. Bal sem se njiju upliva, bal se za blaginjo ljubeznjive grajščakinje, bal se za hišno zadovoljnost, bal se tudi sam za svoj mir. Saj sem vedel, da kar je danes nagnjenje, utegne postati jutri ljubav; a da ljubav do te ženske ne bi blagoslova obrodila, slutil sem z neko nagonsko gotovostjo.

To svojo skrb, razume se, da ne skrbi za lastni mir, odkril sem tudi grajščaku. On je bil z menoj enakega mnenja, a pri svoji blagosti in milosrčnosti se ni upal odpovedati sorodnicama gostoljubnosti. »Vzpričo spomina na nepozabnega mi brata, katerega sem srčno ljubil,« rekel je grajščak, »ne morem biti neprijazen njegovi obitelji. Svakinja je bila po zimi hudo bolna; zdravniki so ji jako priporočali, da bi preživela poletje na kmetih. A kako bi si mogla ubožica privoščiti letovišče s primerno borno pokojnino? Obljubil sem ji, da sme bivati pri nas celo poletje, tedaj najmanj še tri mesece. Ker jo življenje pri nas nič ne stane, lahko potem poravnava stroške, katere je imela zaradi bolezni, in s katerimi je še na dolgu. Dobiček ima tedaj dvojen. Videla bi se mi kruta brezsrčnost, da bi ji odtegnil sedaj kar hipoma to dobroto.«

»Odobrujem vašo blagočutnost,« rečem na pol ginjen, na pol nevoljen; »a da bi v vaši hiši še tri cele mesece vladala ta neskladnost mišljenja in to napeto prisiljeno občevanje med gospema, tega ne odobrujem. V treh mesecih poteče ravno ona doba, v kateri vaša soproga potrebuje največjega miru in pokoja. Da pa oni ne bodeta k temu pripomogli, lahko prerokujem z mirno vestjo.«

»Sedaj, ko ste vi tu, se več ne bojim za Olgo,« odvrne grajščak zaupno. Vaš upliv na njo se že močno pozna. Ali se ne zdi tudi vam, da, odkar ste vi tu, kaže ona vedrejša lice in ni več tako vzplašena, da menj govori o sebi in svojih strahovih?«

»Res, vaše soproge živci so se v teku teh štirih dnij moje navzočnosti vidno upokojili,« pritrdim jaz. »Zato tudi stavim najboljše nade na njo.«

In res, grajščakinja je dan na dan bolje uspevala; postajala je zgovornejša in se je začela zanimati za priprave za bodočega zemljana.

Grajščak in jaz sva jo pa tudi manj ko mogoče puščala v družbi obeh sorodnic. Eden naju je vedno prežal in o pravem času prestrezal vsako nespametno in pretirano govorjenje stare gospe. In to je bolj, nego vsako zdravilo, pomoglo, da se je povračevalo v grajščakinjino dušo ravnovesje.

Zvita starka pa je kmalu uganila naju namene. Razumela je, da nočeva bolnice prepuščati njenemu uplivu. Bila je vidno razžaljena, a na me posebno huda. Dražila in zbadala me je o vsaki priliki; in ker se naju nazori niso prav nič skladali, pričkala sva se vedno. Časih bi bilo prišlo celo do razpora, ako ne bi bila Hörtenzija, nje hči, prihitevala v takih hipcih na pomoč. Ona je znala v vsakem slučaju hipoma najti pravo besedo, da je naju pogovor ali pretrgala, ali pa

spravila v drug tir. Zato pa mi je potem mati dala čutiti svojo odklonjenost s strupenimi pogledi. In pogledi človeka lahko bolj razžalijo, nego najpikrejšé besede, in takovi so bili njeni. Jaz bi se bil tudi razljutil do živega, ako bi ona ne bila mati tako krasni in modri hčeri. Vedno bolj sem se prepričeval, da je Hortenzija neprecenljiv biser, sodeč jo po nje duševnih in telesnih lastnostih. V trenutju je pravo zadela; kako dostojno je bilo nje obnašanje, kako je znala z vsakim človekom primerno občevati; bila je uljudna, postrežna, z Olgo posebno skrbna in ljubezniva. Jaz sem se ji časih čudil in sebi na tihem očital, da sem jo bil obsodil prvi trenotek tako krivično. Kometka celo ni bila, kakor sem menil. Z menoj, edinim neoženjencem, s katerim je sedaj občevala in ki sem vrhu tega vedno bolj izgubival glavo za-njo, z menoj ni bila ni za trohico prijaznejša, nego z drugimi. Da-li ni slutila, kako mi prija, še več, kako sem ji srčno naklonjen? — Gotovo je to vedela; kajti vsaka ženska ugane takoj, ako je ljubljena, ni ji treba praviti.

Sicer pa sem skrbno čuval svojo srčno skrivnost. Edino, kar bi me bilo utegnilo ovaditi, bili so menda moji pogledi. Usta so molčala; svoje obnašanje sem uravnal po strogih načelih običaja; ali so se pa tudi moje oči držale tega pravila, tega si nisem bil v svesti. Preveč čarov sem zapazoval na njej, preveč me je mamila nje bližina, nje glas, nje lepota, nego da se ne bi odsevala v mojem pogledu navdušenost in razburjenost. Toda naj si je bilo kakorkoli, ona se za-me ni brigala več, nego kolikor so zahtevale uljudnost in razmere. Tudi nihče drug ni kazal, da sumi, kaj se v meni godi. Nosil sem tedaj sam v sebi zaklenjen svoj pekel in svoj raj. Tešil sem se samo z mislijo, da Hortenzija nikogar družega ne ljubi. Na to pomenljivo tolažbo sem opiral svoje nadeje.

Časih me je pa vendar mučil dvom, je-li nje srce še svobodno. Ona, tako lepa, tako duhovita in tudi ne premlada — imela je štiriindvajset let — da bi še ne ljubila? — Kaj sem znal o njeni preteklosti, kaj o njenem znanju v mestu, kjer je doslej živela? — Opazoval sem jo časih ostro, ali bi našel v njenemu obrazu kako znamenje njene notranjosti. Toda naj sem se še toliko trudil, njen obraz mi je bil in mi je ostal knjiga, pisana v neznanem jeziku. Na njem nisem našel niti znakov onega blaženega bleska, ki obseva obraz ljubečega človeka; onega skrivnostnega ognja, ki razodevno gori za zenicami zaljubljenčevimi. Morda, sklepal sem pri sebi, da je kdaj ljubila; a da je sedaj nje srce prosto, tega sem bil gotov. In oklenil sem se te misli ter pričakoval največ od bodočnosti.

(Dalje prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

Razbojniki na Kranjskem.

I.

(Konec.)

Med starimi listinami novomeškimi se nahaja prepis protokola, ki ga je bila leta 1828. napisala krupska gosposka pri zaslišavanju nekega Martina Lončariča. Le škoda, da protokol ni popoln, ampak obsega samo nekoliko onih vprašanj, ki so se zastavila Martinu Lončariču.

Toda tudi ta so zanimiva dovolj, ker nam kažejo, kako je bilo z razbojniki še v prvi polovici našega toliko hvalisanega XIX. stoletja.

Poleti leta 1828. je bil ustavil carinski urad v Krmačini na hrvaško-kranjski meji, kake dve uri na vzhodu od Metlike, mladega sumnega človeka Martina Lončariča. Ker se ni mogel izkazati, kdo je, ter se je skušal vtihotapiti brez potnega lista s Hrvaškega čez mejo na Kranjsko, prijeli so ga ter ga oddali krupski gosposki. Ta mu je zastavila mej drugimi tudi ta-le vprašanja:

2. Vprašanje: *Lončarič povej, kod si se potikal, ko si zapustil mater, in s kakim poslom si se bavil?*

Odgovor: Ker so bili moja mati zelo ubogi, oddali so me še otroka kmetu iz neke vasi blizu Ljubljane, ležeče proti Novemu mestu. A ne spominjam se niti imena kmetovega, niti imena vasi. Hišo bi pa še našel, če bi bilo treba.

Pri tem kmetu sem pasel živino pet, šest ali sedem let. Kar me nagovori nekega dne voznik, ki je pripokal skozi vas, naj grem z njim po svetu. Ker se mi pri kmetu ni godilo najbolje, ampak sem moral marsikaterikrat stradati, me je voznik lahko pregovoril in šel sem z njim. Toda nisem ostal dolgo pri njem; ušel sem mu, ko sva privozila do Brezovice pri Samaboru, ker nisem maral ostati dalj pri njem. Šel sem v vas ter stopil pri kmetu Štefanu Zoriču v službo. Pri njem sem služil za pastirja tri leta, potem pa sem šel v Zagreb k njegovemu sorodniku črevljarju. Izučil sem se pri njem črevljarstva in mu služil dve leti za pastirja; potem pa sem tudi temu ušel in jo popihal v

Sisek. Tam sem dobil službo ter se vozil dve leti z žitnimi lad-jami v Karlovec. Ko pa sem se tudi tega dela naveličal, sklenil sem iti v Trst. Na poti ob reki Koroni sem šel skozi debel gozd, kjer ugledam štiri s pištolami in handžari oborožene može. Po-prašajo me, od kod in kam, in ali ne bi hotel morebiti z njimi iti. Ker sem slutil, kakšni ljudje utegnejo biti, obotavljal sem se. Toda jeden od njih me prime za roko, in moral sem iti.

Hodili smo kakih šest ur zmeraj po gozdu, zdi se mi, da smo šli proti Reki; naposled smo dospeli do razbojniške tolpe, ki je štela kakih 30 glav.

Peljejo me pred svojega glavarja, o katerem sem pozneje zvedel, da je bil nekdanj narednik pri nekem ogerskem polku. Ta me vpraša, ali hočem ostati pri njih kot razbojnik. Ko iz strahu pred razbojniki nisem mogel reči, da ne, ostal sem pri njih ter dobil takoj tudi nekaj orožja.

Bilo je to na cvetno nedeljo leta 1826.

Precej drugi dan odrinemo v Kostajnico na Turško, kjer pa so le pobrali orožje jednemu ondotnih krčmarjev. Meni niso dali razbojniki drugega posla, kakor da sem jim nosil prtljago in stal na straži.

Iz Kostajnice smo krenili čez Savo v okraj kriškega polka, kjer pa razbojniki tudi niso dobili družega, kakor živež, ki so ga jemali krčmarjem. Najbrže zato smo odrinili na Ogersko v Kanižo, od tam pa čez Čakovec proti Zagrebu, kjer smo menili pri nekem kmetu dobiti veliko denarja. A pogorel je bil jeden teden pred našim prihodom. Vender smo šli k njemu vsi, kolikor nas je bilo, 32 glav; našli nismo družega, kakor v neki stari skrinji 6 gold. Toda pustili smo mu jih ter mu vzeli le vso perotnino, ki nam jo je moral še sam odnesti v bližnji gozd. Mudili smo se tu kakih 14 dnij, potem pa odšli zopet na Turško. Bilo je okoli Malega Šmarna l. 1826.

Na Turškem smo ostali vso zimo v gozdih ter jemali tam le živež in živino. Napadli smo nekega vlaškega (pravoslavnega?) duhovnika, kateremu smo ugrabili 2000 goldinarjev v srebru in zlato uro; ljudij pa nismo poškodovali nobenega. Pri tem napadu sem po ukazu glavarjevem stal z napetim petelinom pri vratih duhovnikovih; streljati se mi je reklo le tedaj, če bo kdo njegovih ljudij streljal name. A tega ni bilo treba, ker je župnik dal denar radovoljno. Tri dni pozneje mi je dal naš glavar 6 gol-

dinarjev ter dejal, da mi denarja ne bo manjkalo nikoli, če bom priden.

O binkošti leta 1827. smo zapustili zopet turško zemljo ter šli v vojaško granico do Ravne gore, kjer smo se mudili kakih 14 dnij; živeli smo ob živinčeti, ki smo jih jemali s paše.

Od tam smo se prepeljali čez Kolpo ter vzeli bogatemu mesarju 400 goldinarjev v srebru in nekaj vina. Bilo nas je takrat 35. To pot nisem od plena dobil ničesar; tudi pri napadu nisem bil navzoč, ampak sem le stražil na poti z napeto puško.

Vrnili smo se v Ravno goro in od tam zopet na Turško; bali smo se namreč, da nas utegnejo zaslediti in poloviti. Na Turškem smo ostali do meseca septembra l. 1827., potem pa smo šli za nekaj časa zopet čez mejo v granico, pa se kmalu zopet vrnili na Turško.

Od tod smo planili samo jedenkrat sredi najhujše zime meseca decembra, čez Kolpo, pa še takrat ne vsi, ampak samo polovica, drugi so ostali na Turškem.

Nakanili smo bili na Metliško grajščino, če pa se to ne posreči, pa na nekega mesarja v Osajlu. Na tega nas je napotil neki Metličan v naši tolpi, Matiček, Kranjec, ki zna tudi nemški in hrvaški. Prišel je k nam v vojaški obleki in z vsem vojaškim orožjem. Služil je v nekem ogerskem polku z rdečimi našivi. (Lončarič ga je krupski gosposki natanko opisal). Bil pa je v naši družbi še drug Metličan, ki je preje tihotapil tobak, zato ga je menda tudi tako rad in obilo nosljal. (Tudi tega je natančno opisal Lončarič). Ta dva sta nam napravila načrt za napad na Metliko ali pa na Osajl. Toda nakane se nismo upali zvršiti, ker nas je bilo premalo. Ko smo se mudili kacic 14 dnij v gozdih blizu Karlovca, vrnili smo se zopet na Turško, kjer smo dobili vse svoje ljudi in še več, kakor smo jih bili zapustili. Ostali smo na Turškem vso zimo.

Omeniti mi je še, da me je nekako leto osorej, ko smo šli čez turško mejo obstrelila straža na meji v desno nogo, jednega naših tolovajev pa usmrtila; a tudi od cesarske straže je padel jeden. To omenim le zato, da morebiti ne pozabim povedati.

Na Turškem smo ostali potem vso zimo. Napadli nismo nikogar, ampak plenili le živino iz hlevov, kolikor smo je potrebovali za živež. Metlike in mesarja v Osajlu pa nismo pozabili; toda sklenili smo ta ali oni napad poskusiti šele tedaj, kadar nas bo toliko, da se bo to lahko zgodilo po dnevi.

Med temi pripravami pa sem jo potegnil od tolovajev, katerih je bilo takrat brez mene že 61. Ali bodo zvršili nakano na Metliko in Osajl ali ne, tega ne vem; takrat, ko sem jim ušel, so bili to sklenili prav za trdno. Ušel pa sem jim, ker so z menoj grdo ravnali in me celo pretepali. 11. junija l. 1828. so me zjutraj ob dveh poslali po vodo. To priliko sem porabil ter pobegnul od njih. Potem sem se skrival pred njimi, in ker sem bil brez potnega lista, tudi pred graničarskimi stražami. Tako sem bil prišel do Krmačine, namenjen v Samobor, da dobim tam dela, Toda v Krmačini so me prijeli in semkaj privedli.

3. Vprašanje: *Povej po pravici, kaka znamenja imajo razbojniki, kaki vojaki so, in kako je jednemu ali drugemu ime ali kako se piše!*

3. Odgovor: Primka ne vem nobenega izmed naše družbe, ker smo se klicali le po krstnih imenih. Glavarju smo pravili le Jusinac, to je Josip. Visoke in močne postave je, širocega, rdečega obraza, privihanega širocega nosu, črnih očij in črnih las ter nosi kito pa črne velike brke.

Govori skoro samo ogerski, vendar pa tudi nekaj malega nemški in hrvaški, O njem vem, kakor sem že rekel, samo toliko, da je bil preje narednik v nekem ogerskem polku.

Nahaja se v tej družbi tudi še neki Štajerc, Jože, iz Brežci doma. (Tudi tega je Lončarič natančno opisal). Večinoma pa so tolovaji vojaški beguni ogulinskega, otočanskega in kriškega polka. Tem pa še krstnih imen ne vem, ker so me imeli vse bolj za hlapca, kakor za razbojnika, in so mi tudi le taka dela naročali.

Med razbojniki je 12 Turkov, v kratkih zelenih hlačah in rdečih juhtnih čizmah z zaponkami.

Trije so pravi Turki, nosijo se popolnoma po turško in so ostriženi, devet pa jih je turških Vlahov s kitami; ti so tudi najstarejši med vsemi razbojniki. (Lončarič si je posebno dobro zapomnil nekega petdeset let starega Vlaha, ki ga je gosposki tudi natanko opisal). Trojica pravih Turkov nosi nizke, Vlahi pa visoke štulaste turbane rdeče barve. Oblečeni so v rdeče suknjice s kratkimi rokavi ter se ogrinjajo z rdečimi plašči. Ostali razbojniki se nosijo po graničarsko, imajo črne usnjate kamižole, bele hlače in graničarske vojaške plašče. A vsi, tudi Metličana in Štajerc, so dobro oboroženi s puškami, samokresi, handžari in na obeh straneh brušenimi dolgimi noži.

17. Vprašanje: *Kateri razbojniki so hodili v Karlovec in Reko strelivo kupovat in pri katerih trgovcih so ga kupovali?*

Odgovor: Ker se za to nisem briga, zato tega tudi ne vem povedati; samo toliko vem, da je dvakrat šel po strelivo v Karlovec neki Vlah Lozo.

20. Vprašanje: *Ali pri tej razbojniški tolpi ni ogleduhov, ki pregledajo in pretaknejo kraje, kjer menijo pleniti?*

Odgovor: Pač imajo razbojniki take ogleduhe. To sta dva Turka, ki znata nemški, hrvaški, francoski in italijanski. Če gresta na ogled, se najraje vozita ter pravita, da iščeta službe, ali pa tudi da skupljata živino. Zato sta tudi vedno dobro preskrbljena z denarjem. Ker znata oba brati in pisati, in ker imajo razbojniki mnogo pečatov, napravljata si potne liste sama. Jeden od njiju, Nace, je kakih 30 let star človek, vitke rasti, mlečnatega obraza in zelo prijaznega vedenja. Nosi se navadno po naše in sicer po gosposko; drugi ogleduh pa (kako se piše, ali kako mu je ime, ne vem) oblači se skoraj vedno le po turško, samo da ni po turško ostrizen, ampak ima kratke črne lase in črne brke. Star utegne biti kakih 40 let. Vedenja je ravno nasprotnega, kakor Nace; vedno se drži čemerno in kislo; brati in pisati pa zna še bolje, kakor Nace, ker je hodil večinoma v Trstu v šolo.

44. Vprašanje: *Ali se ne veš spominjati še natančnejših znamenj in posebnostij o posameznih razbojnikih?*

Odgovor: Dostaviti moram le še to, da je pri razbojnikih sedaj kakih 10 Italijanov; vsi so vojaški begunci, iz katerih krajev, pa ne vem. Tudi ne vem niti njih primkov, niti njih krstnih imen.

Jeden teh Italijanov se je dogovoril z lastnikom kopališča pri Varaždinu, z nekim grofom, da mu izkoplje vodnjak, ter je dobil tudi že nekaj denarja na račun. Začel je že nekaj delati, a uvidel je, da bo imel škodo. Zato jo je skrivaj popihal iz ondote nega kraja ter se je nam pridružil pri Turški Kostajnici. Razbojniki so ga klicali za Jurka. Star je kakih 35 let, srednje visok in čokat; obraza je okroglega, ima šilast in malo upognjen nos pa žolte lase in brke.

O starosti svojih tovarišev morem le še toliko povedati, da je samo jeden izmed njih, avstrijski Vlah, mlajši od mene, vsi drugi so starejši. Ublil je svojega brata, ubežal na Turško ter tam pritegnil k naši družbi. Kako mu je ime, in kako se piše, ne vem; rasti je vitke in visoke, nosi dolge, na čelu nazaj počesane in zadaj na glavnik pritrjene črne lase. Oblečen je belo

po šegi vlaški, na glavi ima okrogel hrvaški klobuk s širokimi kraji ter je prepasan s širokim usnjatim pasom, za katerim nosi samokrese, nože in kroglje.

Vsi drugi razbojniki so čez 30 let stari, nekateri tudi čez 60 let; štirje so celo popolnoma plešasti. Ti stari tekajo in skačejo veliko spretnejše, kakor njih mlajši tovariši. Jeden teh mi je o priliki rekel: »Tebe potolče lahko vsaka stara ženska, ker ne moreš z mesta, kadar je treba bežati.«

S temi besedami se konča zanimivi zapisnik, ki ga je dala gosposka prepisati ter tako prepisanega poslala vsem dolenskim občinam; razbojnika Lončariča pa so odvedli zopet v zapor; kaj se je dalje z njim zgodilo, listine ne pripovedujejo.

Iz zapisnika pa se da posneti, da so bili razbojniki večinoma vojaški begunci, katerim se je pridružil časih tudi kak drug zločinec, dostikrat celo iz prav malo tehtnih vzrokov, kakor n. pr. oni Italijan. Vojaske begunci so bili najbrže tudi rokovnjači, vsaj spočetka. V ljubljanski okolici pripovedujejo še sedaj, da so radi uhajali za vojaštvo godni fantje v onih časih, ko so jih še lovili, v kamniške gore, kjer jim niso lahko mogli do živega. Ko je nevarnost minila, vrnil so se zopet k svojim. Zato tudi rokovnjači, rokonavsi, rokoma v h i i. t. d. niso bili ljudem popolnoma to, kar razbojniki, dasi ravno so se teh malopridnežev bali na vso moč in jim rajši zlepa dajali, česar so potrebovali, kakor se to godi po nekod še dandanes proti ciganom. Sicer pa je o rokovnjačih pisanega že dovolj. Izginili so šele sredi tega stoletja.

Zdravilo.

Pokáj bi pohajal samotno?
Čemu bi povešal glavó?
Čemu bi vzdihoval togotno? —
Ne zdravi srcé se takó!

Mej svetom pozabiš izguho —
Vanj vrzi ognjeno oči;
Izberi si drugo za ljubo...
Za drugo se tretja dobi! —

Ivan N. Resman.

Učitelj Gregor.

Spisal Slavoljub Dobrávec.

Nekako dvajset let je že tega, kar je umrl v naši vasi »umirovljeni« župan Janez Postava. Med mnogimi slabimi spomini, katere je ostavil, in preko katerih je bilo treba tedaj po lepi krščanski navadi narediti »križ božji«, je bil tudi spomin, kako je s svojo veljavo nekoga prehudo kaznoval. Sedaj so njegove kosti že gotovo prekopali, in tedanja postava Janeza Postave nima sedaj več nikakoršne veljave.

Morda bi koga zanimalo, ako napišemo ono dogodbo.

Splošna govorica je bila med Leskovčani, ko so se vračali s svojimi otroki od šolskega »eksamina« domov, da boljšega učitelja — tedaj so mu rekali »šolmašter« — kot je Gregor Petrič, ni v treh farah. Dasi je bil še mlad in otroci šole niso bili vajeni, in dasi je poučeval večinoma le pozimi (poleti morajo paglavci za govedom), dosegel je vendar, vsaj po misli leskovških občanov nenavadne uspehe. Celo gospod župnik so ga pohvalili vpričo vseh, in župan Janez Postava je prikimal.

Zato se je širila Petričeva slava od županove hiše do zadnje koče, in otroci so sami mislili, da morajo res veliko znati, odkar jih je učil »šolmašter« Gregor.

Gregor Petrič je bil rojen nekje tam v notranjskih hribih. Iz njegove mladosti vemo, da je bil med štirimi brati in petimi sestrami najmlajši. Ker je njegov oče, uboren kmetovalec, mislil, da je deček res dobre glave, prisilil ga je, da se je hodil učiti h gospodu duhovniku poleg verskih resnic tudi še branja in pisanja. Seveda še ni bilo tedaj šole v vsaki zagorski vasi, in kdor je znal »bukve brati«, je bil zato že silno učen. Gregor je napredoval menda vrlo dobro, a vse to ga ni rešilo usode, namenjene od nekdanj vsem kmetiškim otrokom, ki so od šestega do štirinajstega leta pastirji, do dvajsetega volarji, pozneje pa, če se dobro vedo, hlapci ali domači delavci. Njegov oče, dasi je želel vsem svojim otrokom najboljše sreče, ni mogel dati sina »naprej« v šolo.

Z dvajsetim letom so Gregorja potrdili v vojake.

Bal se je naš junak vojaške suknje kot vrag križa, če ne še bolj. Večkrat ga je obhajala misel, da bi si sam kaj pohabil in se tako rešil; toda ko se zopet domisli, da bi bolelo, ako bi si prst od-

sekal, in pa da bi ga še zaprli, ko bi izvedeli njegove namene, udal se je in oblekel vojaško suknjo za dvanajst let.

Dosluženi vojaki so ga tolažili: »Ne boj se, Gropa! Saj ti znaš brati in pisati, lahko prideš »naprej«.

Vojaštvo je bilo Gregorju sreča in nesreča. Napredoval je tako, da so mu v petih letih prišli na vsako stran po dve, pozneje celo po tri zvezde. Ko je slekel vojaško suknjo, pobahal se je rad tudi sam, kako dober »kolanir« je bil.

Svoje znanje je dobro popolnil in pomnožil.

Videl je mnogo sveta, mnogo ga prehodil, še več pa prejezdil; veliko slabega in dobrega je doživel v dolgih letih vojaškega življenja. V odpustnici je imel prav dobre »kondovite«. S to toliko zaželeno listino v žepu se je vrnil na ljubljani dom. Toda dom mu ni mogel dati več onega, česar je tako težko pričakoval. Očeta in mater je krila že črna zemlja, bratje in sestre so se bili razšli z usti in trebuhom za kruhom; le najstarejši brat je bil doma ter se je ubijal na vse strani, da bi preživel družinico in sebe.

Gregorju se je stožilo zopet po svetu, dasi mu je bil nekdanj dom drag in mil. Tako nekako se mu je zdelo, kakor da je on ostal še isti, ki je bil preje, ljubljani dom ga je pa pozabil; videlo se mu je celo, da ga nihče ne pogreša. Ko je posedal cele ure pod orehom za rodno hišo, mu je bilo težko, težko pri srcu. Sam sebe je primerjal oživelemu mrtvecu, katerega je že davno izbrisal brezčutni svet iz knjige živih.

Odvadil se je poljskega dela in vedno je le premišljal, kako bi, kaj bi. Tudi brat in svakinja na domu ga nista bila nič kaj vesela.

Ali usoda je namenila Gregorju še mnogo lepih dnij.

Dobre tri ure hoda od njegove rojstvene hiše je še dandanes vas Leskovec. Tam je že od nekdanj šola. Tiste dni pa je umrl stari učitelj. Cela vas je žalovala za njim. Med mnogimi ljudmi, ki so prišli od blizu in daleč k pogrebu je bil tudi naš Gregor. Ko je stopal z vojaško kapo v roki za pokojnikovo krsto in poslušal, kaj so ljudje pripovedovali o svojem nekdanjem učitelju, zvedel je, da je bil rajnik tudi svoje dni vojak. Kroglja mu je bila v vojski odbila levo nogo, da so mu pritrdili od kolena doli leseno. Kakor bi Gregorja prešinila elektriška iskra, prijel se je za telovnik, kjer je imel spravljeno vojaško odpustnico. Spomnil se je, da bi ga utegnila spraviti h kruhu. Saj je imel i on nekdanj »šolo« z vojaškimi novinci. Leskovčanje bodo sedaj iskali novega »šolmaštra«; Gropa, daj, pobrini se! Kdor prej pride, prej melje.

Takoj po pogrebu gre h gospodu župniku prosit službe. Gospod ga pazljivo premotri od glave do peta in dvomljivo zmaje z glavo. Gropa namreč ni bil prihodnjemu stanu nič prav »primerno« oblečen. Ko ga pa potem župnik semtertja nekaj vpraša, razjasni se gospodu obilni obraz, in zmenita se.

Letne plače dobi novi »šolmašter« 60 gld. — blagovoljni čitatelj naj upošteva tu nekdanje idealno srečne čase — dalje: od vsake hiše po vsej fari $\frac{1}{4}$ mernika ječmena, če ga ne sklesti toča, $\frac{1}{2}$ mernika krompirja, če ga Bog da veliko, poleg tega tudi glavo zelja in od vsakega otroka (na mesec) srebrn groš. Stanovanje ima v sobici poleg cerkovnikove kuhinje.

Gospod župnik je obžaloval, da prosilec ni organist, ker bi bil lahko tudi cerkovnik, in maše zadušnice, »libera«, krsti, poroke i. t. d. vržejo veliko na leto. Sploh ima cerkovnik največ dobička od tega, če se človek rodi, ali pa če umrje. Gregor pa se ni mogel udeležiti teh dobrot, ker ni bil pevec, in topovi so ga skoro na pol oglušili.

Veselo je korakal tisti večer domov. Službo je dobil »mastno«, in življenje mu je blestelo pred očmi v najlepših bojah.

Jesensko solnce je z zadnjimi žarki poljubljalo orumenelo listje na orehu za domačo hišo, ko stopi Gregor, katerega je bila ogrela nagla hoja, nekoliko pa tudi pijača v župnišču, na prag z veselim pozdravom: »Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

Brat, ki je bil ravno došel od poljskega dela in je nekaj naglo nosil v usta iz očrnelega lonca, postavi hitro posodo in žlico za hrbet, pogleda Gregorja zvedavo in odvrne: »Na veke, amen! — Od kod pa tako vesel?«

»V Leskovcu sem bil.«

»Morda na sedmini? Toda dosti »šolmašter« menda ni zapustil pogrebcev, saj pravijo, da je rad pil.«

»Ne na sedmini, pri pogrebu sem bil. Ali nekaj veselega se mi je pripetilo!«

»Kaj neki?«

»Službo sem dobil, službo, Matijec. Nič več ne bom s tvojimi otroki lizal močnika, jaz, doslužen vojak.«

»Bog ti daj dobro, Gregor, jaz ti nisem navzkriž; verjamem pa tudi ne, kar praviš.«

»Za »šolmaštra« pojdem.«

»V Leskovec?«

»Da, v Leskovec!«

Bratova žena je pripravljala večerjo in ravnokar potikala v ogenj ogorel pokrcelj, ko je slišala zadnje besede. Ogorek ji pade iz rok, in ona se z rokami v bok radovedno postavi poleg svojega moža, da poizve natančneje, o čem se pogovarjata. Tudi ona ni verjela.

Matija pravi:

»To je ravno tako mogoče, kakor da bodem jaz kdaj papež.«

»Če ne verjameš, bodeš pa videl, kadar pojdem od hiše. Takoj jutri pojdem. Mari misliš, da sem se jaz malo naučil pri vojakih? Kaj bi govorila vidva, ki še ne vesta, kaj se pravi »punkt«, pa »pajstrih« in »štiripunkt«!

Debelo sta ga gledala oba, in žal jima je bilo, da sta mu v kratkem času, ko je bil doma, zavidala celo potrebno hrano, ker — tako sta mislila oba — to mora biti res učena glava. Morda se razume celo na črne bukve in ve, kako se napravi toča. Tako učeno se jima je zdelo, kar je govoril.

Seveda se je Gropa tudi nekoliko lagal, ker baš omenjena ločila je poznal zato, ker so ga predstojniki karali, da jih ne zna rabiti.

Drugi dan se oglasi novi leskovški »magister« s culico v roki na župniških vratih. Po kratkem razgovoru gre župnik celo sam z njim v stanovanje in mu pokaže malo, zaduhlo sobico, kjer so ravno razdevali mrtvaški oder rajnjega prednjika. Iz desak si je Gregor v naglici zbil postelj, napravil ob zidu klop in z nadopolnim vzdihom: »Drugo bode že Bog dal!« odšel na vas, se pokazat županu Janezu Postavi.

Dan za dnem je potem vtepal razposajeni mladini leskovške župnije v mlade glavice najpotrebnejše nauke, delil po potrebi zaušnice, semtertja je koga pohvalil, koga pograjal in tudi zlasal poredneže. Stariši so ga zato kmalu začeli hvaliti, otroci so se ga pa bali.

Uspeh ob koncu leta je bil sijajen; vsi so ga hvalili, celo Janez Postava, pozneje njegov najhujši sovražnik.

Stvar se je zasukala tako-le:

Že tedaj je bil vsaki župan poleg svojega častnega dostojanstva še gostilničar. Ta dva pojma se nekako zlagata. Tudi Postava je točil svojim gostom dobro, še večkrat pa slabo vino. Ker je imel Gregor Petrič časih po šoli suho grlo, in ker ga je župan vabil sam, da bi večkrat prišel in mu raztolmačil kako nemško pismo, posedal je naš znanec mnogokrat po uglajenih klopih županove krčme. To pose-danje se je še bolj utrdilo, ko je Gregor tam ugledal dvoje modrih očes — zvedenci trde, da modre oči niso zveste — ki sta mu bili še stokrat ljubše kot županovo vino, dasi ga je rad posrkal kozarček. Bile so to lepe oči domače hčerke Franice. (Tedaj ljudje še niso po-

znali drugačnih krstnih imen, kot iz litanij vseh svetnikov). Franica je prav rada videla novega »šolmastra« s skrbno zavihanimi brkami, on pa njo menda še raje.

Le redko kdo se je čutil temu znanju, ker je tudi redko kdo vedel za-nje, nihče mu pa ni bil bolj protiven, kot oče Postava sam. On je bil človek, ki je imel tako svojstvo kakor olje; moral je biti povsod na vrhu. Kjer koli je čutil, da kdo dviga glavo proti njemu, ali pa da ljudstvo komu bolj veruje, kot njemu, takoj mu je vzrasel greben, in z vso brezozirnostjo je skušal uničiti nasprotnika. To mu je nakopalo mnogo nepotrebnih pravn in stroškov; premoženje se mu je krčilo, njega samoljubje pa večalo. Zmodrila ga ni nobena reč.

Petriča bi se bil rad iznebil, ker so ljudje dostikrat »šolmastra« raje poslušali, nego župana. To ga je peklo, da brez Petriča niti ni mogel županiti. »Postava ne pozna niti črke, Gregor pa bere nemška pisma tako ročno, kakor se na božični večer tero orehi. Pero mu teče po popirji kakor misel. Tudi vesti se zna prijazno, in ljudje ga spoštujejo.«

Vse te lastnosti niso mogle v glavi Janeza Postave premagati vprašanja: »kdo je Petrič in kdo moja Franica? Zakaj bi mi ta nič podiral veljavo?«

Morda bi se bilo vendar še vse to kako zravnilo, ko bi bila naša znanca nekoliko bolj oprezna, in pa ko ne bi bil imel Petrič onega, v očeh denšnjega sveta še vedno poglavitnega greha, kateremu pravimo odkritosrčnost. To ga je pokopalo.

Neko nedeljo popoldne so se zbrali občinski svetovalci in tudi mnogo drugih občanov v prostorih županove gostilnice. Vsaki si je velel postreči, kakor je nesla njegova potreba in mošnja. Kakor po navadi krene govorica tudi danes na politiko, obdelujoč vojno in mir, davke in draginjo. Jelenčev Tomažek, tisti, ki prodaja po vseh sem-njih podkove in podkovnike (žeblje), pove, da nima cesar nič več denarja. Vojskoval bi se še rad, a denarnica je prazna, prav tako, kakor pri nas, ko nimamo za sol. Cesar bi pa rad, da bi mu kdo posodil, zato išče sedaj — tako je slišal Tomažek v trgu — na posodo pri vseh svojih podložnikih. — Vsi vzdignejo glave in povprašujejo, je-li to mogoče, je-li to res.

»Jaz bi mu že nič ne dal,« oglasi se Družnikov Tine, junak, da je odvagal dva, pa tudi tri svoje sosede, če bi bilo do tega. »Saj moramo tako vsako leto cesarju dajati davke, pa mu še zmanjka novcev. Menda vsega vsaj ne potrosi, če tudi ničesar ne pridela. Vsakdor bi bil rad cesar, da bi mu vsi dajali. In pa zakaj?« —

»Tudi jaz bi se pomišljal,« pritegne še sam župan; »lani so Vrbičku prodali junico, ker ni mogel takoj plačati davka. Naj bi bil cesar počakal vsaj do žetve; a gospoda je gospoda, kmeta ne razume.« — To je pa rekel Postava, da bi povzdignil Tinetove misli in njegovo veljavo v pričo občinskega zbora. Storil je to namenoma. Družniku je namreč spomladi o pletvi umrla žena; Postava pa je mislil, da bi bilo prav, ko bi zdaj snubil njegovo Franico. Družnikovo posestvo je bilo namreč veliko in v zemljiških knjigah — nedolžno.

»Kaj vi veste, ki ste samo doma krompir pekli,« oglasi se osorno kodravi Janček z Dola, ki je bil nekdanj vojak in bi bil stavil za pet bokalov z vsakim, da cesarja bolje pozna, kot Janeza Postavo. »Cesar naš je bogat, zakaj je pa cesar? Najbogatejši med vsemi bogatini od Dunaja do Milana in še dalje. Jaz sem videl njegove gradove na Nemškem in Laškem, tudi na Ogerskem jih ima. Mogoče, da res po potrebuje denarja za vojsko — človek se ne sme nikoli pustiti brez beliča — ali kadar vojna mine in se vrnejo mirni časi, povrne vse. Jaz bi mu posodil, da bi le imel kaj.«

»Na hišo, kaj ne, Tomažek?« oglasi se več možakov, in tudi župan je hotel potrditi, da bi se na hiše smelo posoditi cesarju; kar se odpro vrata, in v sobo stopi birič iz kresije. Vsakdo je urno preptipal svoj spomin, ali ni kaj preveč rekel zoper cesarja; vsi pa so se ozrli najprej v župana, potem pa v Družnika in — umolknil. Birič izroči županu velik zapečaten zavitek in odide, z njim je pa odšel tudi strah iz vesele družbe. Občinski očetje so se oddehnili kakor otroci, ko utolaženi oče vtakne škodoželjno šibo za sv. razpelo. V zadostilo o prebitem strahu izpraznijo kozarce in silijo župana, naj pove, kaj je v pismu.

»Petrič, Petrič!« slišijo se nekateri glasovi. In res se je prikazala iz kuhinje Franica, za njo pa Gregor Petrič, oba zagorela v obraz kakor srečna zaljubljenca.

»Ne, ne, sam bom pogledal,« reče Postava učeno in razpečati ovitek, potegne iz njega velikansko polo ter gleda vanjo kakor v ne-prodirno temo. Po stari navadi stopi poleg njega Petrič in zre v pisanje. Ali »šolmašter« je danes posebno dobre volje in videti je hudomušen.

»Petrič, kako se bere ta-le beseda? Star sem že in ne vidim dobro.« S temi besedami je hotel Gregorja opozoriti, naj mu pove kakor drugekrat besedo za besedo in poklada v usta kakor Mojzes Aronu pred trdosrčnim Faraonom. Petrič pa danes ni hotel umeti tega posla. Kar na glas se je zakrohotal in rekel:

»Oče, saj držite pismo narobe.«

Silen smeh je nastal med pivci, Postava je zelenel same jeze.

»Pa vi berite, saj ste tako učeni, da se vam bo kmalu zmešala pamet,« zakriči in vrže list od sebe ter zbeži iz sobe.

Petrič pobere pismo in je razloži zbranim možem. Bila je nabiralna pola o prisilnem posojilu, kakoršno je tedaj zahtevala vlada. Svetovalci niso bili ni na to, ni na ono stran. Tudi jim je pojasnil Gregor, da se bode posojilo moglo dobiti samo pri imovitejših ljudeh.

»No, vidite, tako je, kakor sem rekel jaz,« posili se zopet Janček v pogovor. »Ako bi pa bilo res cesarstvo v nevarnosti, vedite, dal bi še jaz, kakor nimam sicer ničesar, vse one petice, ki sem jih poddedoval po rajnjici teti, Bog ji daj dobro. Cesar je dober mož, on bi mi jih že vrnil.«

Tudi drugi so pritegnili Jančku, da pod tujega »kralja« ne gredo za nič.

V tem se vrne Postava. Jezno se je oziral po Petriču, rekel pa ni nič. Gregor je kmalu spoznal, da tu nekaj ni bilo prav. Krenil je domov.

Mine dan, dva, tri dni, da se Petrič ne oglasi pri županu, dasi je vsako jutro in vsaki večer zvedel, seveda le po skrivnih, samo njemu in Franici znanih potih, kako je Postava silno hud nanj.

Omeniti moramo še, da je oni večer župan, ker ni mogel nasprotovati Petriču samemu, nasprotoval vsaj njegovim nazorom o posojilu. Pregovoril je može, da je podpisal vsaki, kolikor je utrpel.

Nekega dne potem zve Petrič, da se je silno povišal kup nemških dopisov. Postava bi zelo rad, da bi mu jih kdo rešil. To očetovo potrebo je spoznala skrbna Franica; spoznala je poleg tega, da bi se morda po tej poti sprijaznila oče in Gregor. Ko je bil oče z doma, pošlje torej po Petriča.

Kdo je raje prihitel, nego naš junak! Saj ga je vender njegova Franica sama in še tako ljubeznivo povabila, češ: sama sem doma.

Kmalu je prebiral Gregor nemške dopise kakor nekdanj za županovo pisalno mizo, katero je pa Postava dal samo za to narediti, da bi kdo mislil, da piše tudi oče župan. Poleg Gregorja pa je sedela tudi Franica in gledala ga toli ljubko, da bi bil gotovo raje držal njeno mehko roko, nego pusti nemški akt, ako ga ne bi bila silila k temu zavest o častnem zastopništvu nemškega znanja v Leskovcu.

Silni kup listov se je srečno znižal, pred Gregorjem se je zaiskril polič vipavca (tako je bilo tudi, če je bil stari doma) in dvoje modrih očes se je uprlo nanj tako milo, kakor da bi gledal odprta nebesa.

»Franica, moja Franica!« reče in jo objame. Ona se mu le na pol izvije in začne:

»Gregor, ti si nagajiv. Zakaj si ono nedeljo razjezil mojega očeta?«

»Nič nagajiv, ljuba moja,« zavrne on, »saj je bilo res tako.«

»Glej ga no,« smeje se mu dekle, »mari nisi preje vedel, da moj oče ne zna bukev brati?«

»Seveda mi je bilo znano. Ali to je že presmešno. Pomisli, pa še nemški napis je bil. Čemu bi človek skrival svoje misli?«

»Ti si nagajiv, Gorče,« konča ona, in spoznavši, da govori resnico, oklene se ga še tesneje.

»Nisem ne, Francika moja! Saj vidiš, kako je. Tvoj oče me ne more. Dobro veš, da Družnik — Končati ni mogel; roko mu je dala na usta, rekoč:

»Molči, molči o njem! Tvoja sem in tvoja bodem!«

»Torej res, res? Nisem se motil! Bog te ohrani Francika moja! Bog daj, da se kmalu uresniči moja in tvoja želja . . . Še bi bil nadaljeval, ko se ne bi bil ozrl na vrata, kjer je ugledal očeta Postavo, ki ja je že dlje opazoval s škodoželjnim nasmehom.

»Petrič! Vidim, da se vam je res zmešala pamet. Moja hči in pa tak pritepenec —« začne župan ostro in jezno.

»Oče Postava!« — skuša odgovoriti Gregor.

»Ničesar nečem slišati! Z neumnimi ljudmi jaz ne govorim. Tudi vam povem, da odidite zlepa, prihodnjič pojdete s silo. Srečen pot!« Rekši, ga prime za ramo in ga prav prostaški sune na cesto, za njim pa še pokaže s prstom:

»Pamet se mu je zmešala!« —

Nekaj časa potem so leskovški otroci veselo skakali po močvirnih livadah, lovili žabe, mešali blato in se pogovarjali, koliko časa še ne bode šole, ker se je »izgubil« učitelj.

Gregor ni mogel pozabiti razžaljenja, ni mogel pozabiti ljubljene Franice. Šel je, ne da bi bil komu povedal, kam. Pri županu so pa imeli kmalu potem snuboke. Franica se je močno ustavljala; oče in Družnik sta pa bila, kakor je vse kazalo, dogovorjena že prej. V treh tednih je šla mlada Družnica na novi dom; pravijo, da so jo morali skoro nesti.

Tedaj so ljudje zopet videli Petriča. V zamazani obleki se je ustavil pred cerkvijo in čakal, da pridejo svatje od poroke, in tedaj je obupno zakričal na vse grlo:

»Ženska zvestoba! Od danes do jutri!«

Kdor ga je slišal, ni več dvomil, da pri Gregorju ne gre vse prav. Solze, britke solze je točil ubogi mož, videč, da se ga vsi ogibljejo kakor ga so prej vsi spoštovali.

Tudi župnik mu je kmalu potem odpovedal službo.

Gregor se je vrnil v svoj rojstveni kraj — ovce past. Do smrti je nosil v prsih črva grenke zavesti, da je hudo biti na živem mrtev, še hujše pa s popolnoma zdravim razumom v ljudskih očeh brezumen.

Franica je sčasoma pozabila Petriča z lepo zavihanimi brčicami, pri Družniku se ji je dobro godilo. Sredi korenjaških otrok se je le redko spominjala nesrečnika.

Janeza Postavo so še tisto leto odstavili od županske časti, ker ni znal reševati nemških dopisov, in ker so mu dokazali, da z denarjem o prisilnem posojilu ni upravljal v svojo škodo. Njegov naslednik na županskem stolu — časi se spreminjajo — vešč prav dobro nemškemu znanju, mu je dokazal še več napak, in kakor je nekdanj njegova slava rasla od leta do leta, tako in še brže je zdaj ginila in naposled izginila popolnoma. Nihče se ga ni več prijazno domislil. Celo Družnik, njegov zet, ga je časih nevoljno spomnil starih časov. Domači so ga na starost smatrali — sicer po krivici — za nepotrebno osebo v hiši, in še vesel je bil, kadar so mu rekli, naj žene goved na pašo.

Ako bi se bila kdaj srečala Petričeva drobnica in Janeza Postave goved, ne vem, kakšen bi bil sestanek.

Slike iz rudarskega življenja.¹⁾

Spisal Slavomir.

„Greif' nur in's volle Menschenleben!“

Goethe.

IV. Polžev Andrejec.

olikor sem poznal doslej naših domačih ljudi, zdi se mi najbolj originalen Polžev Andrejec.

Štel je nad petdeset let. Zunanost njegova ni bila nič kaj vabljiva; obraz njegov je bil podolgast, zagorel, lica rdečkasta, pogled iz temnosivih očíj srep. Obleka njegova je imela vədno take lastnosti, da nisi mogel reči, da je lepo napravljen, pa tudi ne, da hodi razcapan okoli. Na glavi mu je sedela

¹⁾ Prim. »Lj. Zvonac« letnik VIII. (1888), str. 479, 541., 597.

rudarska kapa, pa rudar ni bil; dolgo je že tega, in oe sam ni več prav vedel, kdaj je bil zadnjikrat v »jami«.

Takoj, ko mu je »umrla mati, je »zahvalil« delo, potlej pa se vlačil po svetu.

Spomlad in poletje je preživel doma; brž ko je nastopila jesen, ga pa ni več držalo v rojstnem kraju. —

»No, Andrejec, ali jih boš kmalu peljal?« povprašal ga je često kdo, ko so se jele zbirati na zvoniku svete Barbare drobne lastavice, da bi odplule črez črnovrške gore v daljnje milejše kraje, kjer ni zime, kjer kraljuje večna spomlad.

»Kaj bom peljal?« vprašal je Andrejec. — »I, kaj? — lastavice!« —

Časih je taka šala obveljala, in nasmehnil se je dotičniku, časih se je pa temu tudi mudilo, ker Andrejec je bil trdih kostij in močan v rokah tako, da je imel tisti, kogar je ž njimi prijel, še dolgo potem znake njegove moči na svojem telesu. —

Pa saj je bil v Meksiki. Kako je prišel tja? —

Maksimilijan je nabiral vojakov. Andrejcu je bila tisto leto umrla mati. Strašno lepo ji je stregel, ko je ležala boina, in ko je umrla, napravil ji je lep pogreb. Saj ga ji je lahko. Mati je imela nekaj prihranjenega, Andrejec pa je delal v rudniku po osem ur na dan; druge ure, ali dopoldne ali popoldne — kakor je prišel iz rudnika — je šel pa na »svojščino« delat. Zato je bila pa tudi vedno njegova »denarska«, kakor pravijo, »pridna«. Mati ga je imela rada, in ljudje so rekali, da je Andrejec, »nekaj vreden« in »pravdanski fant«.

Takrat je bil še mlad, še trideset let ni imel. Ljubica njegova je bila tista Balantova Marička, o kateri so pravili, da si vselej z rokami odrgne lica, kadar gre z doma, da bi bila bolj rdeča. Lepa ni bila, pa kaj to, saj bo hiša njena.

Andrejčeva mati, Polževka, in stari Balant sta jih bila prav vesela, češ, Marička bo imela hišo in pa toliko sveta, da bo že nekaj za dom obrodilo na njem, Andrejec bo rudaril, in lahko bodeta srečno živela. Saj sta varčna oba, še kakšen krajcar bodeta dela na stran. —

Pa Andrejcu je umrla mati. Vselej, kadar je bil v gostilnici in in mu je bilo zlezlo že nekaj vina v glavo, trdil je, da bo delal le do smrti materine — »potlej pa, če se le prej ne oženim, pojdem po svetu.« —

Seveda so se mu smijali in ga dražili fantje; toda, kakor je govoril, tako je storil. Delo je »zahvalil«, od Maričke je vzel slovo pa je šel. —

Sklepala je bele roke in točila je grenke solze — kakor poje narodna pesem — ko je odhajal Andrejec.

»Le potolaži se, saj se vrnem! Pa še denarjev prinesem; saj drugod, po drugih rundnikih, veliko več zaslužijo rudarji, kakor tu.«

Marička se ni dala utešiti. Jokala je še dolgo po njegovem odhodu.

Andrejec je šel v vojake. Raven je bil kakor sveča in močan do sile; zato so ga kaj radi vzeli.

Šli so v Meksiko. —

Balantova Marička je imela Andrejca vedno v mislih in več kot desetkrat vsaki dan je povprašala očeta:

»Ali slišite, oče? Bog ve, kod hodi sedaj Andrejec, in kaj dela.«

Časih je molčal Balant, kakor ne bi čul vprašanja; časih pa je del: »E, nikar ne misli vedno nanj, kak nepridiprav bode iz njega — ej, to mi nič ni všeč, da je kar tako »zahvalil« cesarsko delo pa šel! — Nič ne bode prida! — Marička! le pozabi ga, saj ga ne bo več nazaj,« —

Obtolkel je ob takih prilikah pepel iz pipe, vtaknil jo v žep ter odšel skozi vrata, ker je že vedel, da se bo Marička po njegovih besedah spustila v jok.

Tega pa ni mogel slišati, zato se je rajši umaknil. —

Vedno in vedno je premišljevala Marička o Andrejcu; končno pa se jej je venderle čudno zdelo, da je šel kar tako od doma, in časih je iz svojega premišljevanja izvedla sklep, da morda ima le oče prav, in da je Andrejec ni nikoli rad imel.

Čas neizrečeno hiti, posebno ljubečim srcem, in čudne moči ima. Časih se srce kaj težko pričakuje, in to čakanje se postrasti tako, da ogreni življenje; časih pa izbriše iz src čute tako, da ostane v njih le še spomin.

Marički se je pripetilo zadnje; jela je pozabljati Andrejca, sosebno, odkar je slutila, da pogleduje za njo Kosov Tonček, ki bi jo bil v resnici rad vzel.

Nekoč sta bila s starim Balantom pri delu, »tovariša«. — Globoko pod zemljo sta delala tam v »cesarskem šahtu«. Dodelala sta bila in čakala sta, kdaj smeta spet na beli dan.

»Jámščarice« so jima slabo gorele, in popravljaj jih je večkrat Tonček.

»Blagor vam, Balant, ko vam ne bode več treba tod robititi!«

Balant je sedel na kos klopi.

»E, glej, naveličal sem se res že tega trdega dela; še dva meseca, pa bodem »penzionist«, in potlej bodem živel v miru.«

»Pa Maričko boste omožili in pa otroke pestovali!«

»Omožil, omožil! — — Ko bi dobil tako pridnega in dobrega zeta, kakor si ti, potlej že; tako pa — hm, hm . . .«

»Kaj? ali bi jo vi res dali meni?«

»Res, res,« dejal je Balant ter pogledal Tončku v oči.

Pa čas je bilo iti na svetlo domov. Razšla sta se. Od tistega časa pa je hodil Kosov Tonček k Balantovi Marički v vas.

Ženske pa so rekle: »Hitro ga je pozabila,« in glavni dve klepetalki sta bili raznesli novico, da bodo že za par nedelj okliči.

No, pa jih ni bilo. —

Jeseni tistega leta je res prišlo do njih; oklicana sta bila že dvakrat, pa sprla sta se nekaj, in ženitovanje jv bilo podrto.

Med samimi samci je sedel nekoč v gostilnici Tonček, in smešili so ga, ker se ženi, češ, da je najboljši stan samski stan. Opravljali so mu Maričko na vse načine, in ko so ga upijanili, spravili so ga do Maričke, katero je potem v pijanosti razžalil. Huda je bila nanj, in podrla se je poroka. —

Pa zaradi tega ni ostala brez snubcev. Večkrat jo je še kdo povprašal, ali bi ga hotela vzeti, pa vsakemu je odbila.

Stari Balant ji je prigovarjal, naj se sprijazni zopet z Kosovim — »saj je venderle še najgorši fant izmed vseh, kar te jih je povprašalo! — Če je bil pa ravno takrat pijan, hm, tega bi mu ne bila smela tako zameriti; saj potlej od tistega časa ni bil nikoli in tudi poprej ne. Upijanili so ga bili tisti nevoščljivci. — Saj veš da hudobnih ljudi se ne manjka! — Ti si pa tako nagle jeze; vsako reč vzameš za zlo. Jaz le ne vem, po kom si se zvrгла? Rajnjica tvoja mati je bila vender vsa drugačna.« —

Marička je bila le tiho, niti besedice ni zinila. —

Nekoč je dobil Kosov Tonček Balanta v gostilnici. Pila sta in jela sta se pomenjkovati o Marički. Njiju pogovor je imel ta uspeh, da je Tonček zopet začel hoditi v vas k Marički.

Prigovarjal ji je dolgo Balant; naposled jo je vender pregovoril in dejala mu je: »Pa naj pride!« —

In prišel je ter zahajal redno skoro vsaki dan razen petka; kajti na ta dan se menda ne sme vasovati.

Tisti Peter Špetov, ki je bil poleg rudarja tudi kos črevljarja in je gostoval za jedno hišo dalje od Balantove, gori »v rižah«, jo je pa kaj rad dražil.

Večkrat, ko se je vračal malo vinjen domov ponoči, ko je svetilo »fantovsko solnce«, odprl je, prišedši do Balantove hiše, usta na stežaj in zapel tisto:

»Pa je lepa pa mlada,
Pa nima moža;
Pa je grda pa stara,
Pa ima po dva.«

Strašno se je Marički to za malo zdelo, in zaloputnila je z okni, da je bilo joj. —

Peter pa je podvizal dalje, nasmehnil se in dejal:

»Ha ha, ovedela se je!« —

Prišlo je do okličev. To so imele opraviti tiste zlobne babnice, to je bilo gradiva za obdelovanje.

»Saj je ne bo vzela, beži; za norca jo ima!« dejala je prva.

»Ha, saj menda res ne; hm, ko bi jo bil mislil vzeti, bi jo že bil, ko sta bila prvokrat v okličih. — Potuhnjenec je; tako se ti drži, kakor ne bi znal do pet šteti. Tiha voda globoko dere«. — »Pokrita jed ni prida«, pristavila je druga.

»O, vzela jo bode, vzela! Sedaj se ne bode zopet premislil; beži, beži, zakaj bi je pa ne?« dejala je tretja.

»Tako, ti pa veš, da jo bo! Kdo ti je že le povedal! Do tretjega gre rado, da se podere. Andrejec jej je ušel, ta je že enkrat podrl oklič, in sedaj jih zopet lahko. Ti ga še ne poznaš, kakšen je, jaz ga pa, da boš vedela« — hitela je pripovedovati prva, in tretja je bila izbrisana iz kolegija kiepetalk; menda ni bila tako obdarovana z dotičnimi darovi kakor oni dve. —

Vzela sta se, in pričelo se jima je zakonsko življenje, katero hrani v sebi toliko sladkosti in radosti, pa tudi toliko toge in žalosti. —

Kaj pa je bilo z Andrejcem? Znano je, da se je vojna v Meksiki izšla jako nesrečno. — Andrejec je srečno odnesel pete in kožo iz bitek; nobena kroglja se ga ni niti dotaknila.

Ko so se vojaki na ladjah pripeljali v Trst in so jih tu razpustili, korakal je Andrejec naravnost proti domu.

»Ali ga vidiš? Andrejec je prišel iz Meksike!« rekali so ljudje; »sedaj bo pa gotovo zopet prosil dela.« —

Pa ni bilo tako. V ponošeni vojaški obleki s srebrno medalijo na prsih, gladeč si lepo pristriženo francosko brado, hodil je okoli, na delo pa niti mislil ni.

Razvadil se je bil pri vojakihi.

Maričko je skrbelo, kaj bode, če jo sreča, ali jo bode ogovoril, ali ne, in če jo bode, kako bi odgovorila.

Pa dokazal ji je Andrejec, da je bil nepotreben ta njen strah.

V stran je pogledal, ko je šla mimo, pa je bilo.

Stari Balant je pa često dejal: »Ali nisem pravil, kaj bode! — Če kokoš znese devet jajec, je gotovo jedno klopotec. — Devet jih je imela rajnjica Polževka; osem jih je umrlo, pa pridni fantje so bili — jaz sem jih poznal vse — deveti je pa ostal, klopotec, klopotec! — Le Boga zahvali, Marička, da ga nisi dobila!« —

Marička pa je bila le tiho; samo skrivaj je pogledovala po svojem možu, češ, kaj on misli, in ko je videla, da se zadovoljstvo obrazi na njegovih licih, nasmehnila se je lahko. Srečno sta živela Marička in Kosov Tonček. —

Andrejec pa je začel pijančevati. Pri sorodnikih je bival; prigovarjali so mu, naj gre prosit dela, ali ni se hotel poverniti na cesarsko delo, ampak rajše je kod drva žagal, seno grabil ali kakoršno si koli bodi delo opravljal.

Tako mu je teklo življenje leto za letom. Denar je pa ves zapil. Časih je sam delal žganje, tisti grenki »geruš«; kupil je špirita, zmešal ga z vodo, v kateri se je kuhal pelin, in pil in pil, dokler ni bil ves omamljen.

Kadar mu je bilo predolgočasno v rojstnem kraju, šel je po svetu.

Ker je preživel večkrat zaporedoma doma le poletje, nagajali so mu radi, da vodi lastavice na jesen in na spomlad. —

Seveda se mu ni pri njegovem neokretnem življenju nič dobro godilo, temveč okusil je obilo grenkote in bolečin; vender niso imele niti prve, niti druge tiste moči, da bi ga bile spreobrnile. Pijanec je bil, in pijanec se spreobrne le, kadar se v jamo zvrne. —

Marička pa je bila pridna, in tisti zlobni jeziki niso vedeli skoro nič več o njej pripovedovati. Pač pa so često rekale ženske: »Kako je Kosova »molitvena!« Fantje so jo nazivali tercijalko; če si pa Andrejca vprašal, kadar je kimal od žganja kod na klopi pred kako hišo, katera je bila njegova ljubica, dejal je:

»Kaj? Moja ljubica? — Veš-li, katera?« — padla mu je glava na prsi, da jo je težko vzdignil — »vedi, tista, ki nosi svetnike spat.«

Kadar so ga dobili otroci pijanega, tačas se mu je slabo godilo. Dražili so ga in upili nad njim: »Polž, polž, pokaži roge, če ne tvojo hišo ubijem,« prav kakor kličejo nedolžnemu polžu toliko časa, da živalca izstegne svoje tipalnice.

Andrejec jim pa ni rogov pokazal, pač pa je zaklel po laško, nabral kamenja ter ga metal za otroci, dokler jih ni pregnal. Potlej pa se je spravil kam na hlev, kjer je trdo zaspal; vzbudilo ga je še-le ropotanje voz in krik voznikov, ko je bilo solnce že »za moža visoko.«

Ljudje so govorili: »Oh, oh, kako se je izpremenil! Kdo bi si bil mislil! — Kako se je jokalo, ko so mu zagrebali mater; pa ga sedaj poglej! — Ta ne bo dočakal pravega konca. Tisto žganje ga bo umorilo. Pelin ga bo zadušil. »Geruš« ga bo spravil.« —

Ljudje so prav govorili.

Stavil je nekoč, da popije veliko mero žganja. Popil ga je; ponoči pa — bival je zadnja leta v občinski hiši — so ga prijele slabosti tako, da se je zmešal; oblekel se je in letel ven — bilo je pozimi — na mraz. Prehladil se je in nagloma umrl. Kraj mrtvašnice, ali kakor tu pravimo, kraj »krsnice« so ga pokopali, in nekdo mi je pripovedoval, da je neki porednež vsadil za spomin na njegov grob žlahtno cvetico tamošnjih žganjepivcev — temnozeleni pelin.

Osvojitev Kaniže po Turkih leta 1600.

Spisal **Ivan Steklasa.**

(Dalje.)

Veliki vezir Sinan-paša je prispel z ogromno vojsko meseca velikega srpana v Beli grad, odkoder je nakanil napasti Ogersko. Ohol je bil ta veliki vezir čez vsako mero, kar je pokazal najbolje s tem, da je vodil cesarskega poslanca s seboj iz Carigrada in sicer v verige vklejenega. To je bil nesrečni Krekvič, ki je v Belem gradu vzpričo velikih muk izdihnil svojo dušo. Tako malo je takrat Turška spoštovala mednarodne pogodbe! Pri Oseku dá Sinan-paša čez Dravo napraviti most, a od tukaj udari naravnost na Vesprim in Paloto, ko je zvedel, da je cesarska vojska zbrana pri Rabu. Med potom je počivala turška vojska dva dni v Stolnem Belem gradu, potem šele se vzdigne na Vesprim. Že čez tri dni se preda mesto, in osem dnij kesneje tudi trdnjavnica Palota. Sinan-paša se povrne zatem v Budim, kjer je hotel prezimovati; ali vojska ga prisili, da se povrne z njo v Beli grad, kar je tudi storil. Ravno ob tem času pa premágajo krščanski vojvode Zrinjski, Nadažd, Palfi in Hardek budimskega pašo Hasana pod Stolnim Belim gradom ter zaplenijo 44 topov. Malo kesneje osvoji pa štajerski deželni

zapovednik Krištof Teuffenbach trdnjavo Filek in še osem drugih manjših trdnjav.

Sledečega leta (1594) pridobi Palfi trdnjavo Novi grad; na jugozapadu pa se je Zrinjski odločil v zvezi s Frančiškom Nadaždom, Žigom Herbersteinom, Friderikom Trautmansdorfom, Ivanom Laričem in Melhiorjem Rödernom, da očisti ves kraj okoli Kaniže nasilnih sovražnikov ter jim otme vse bližnje trdnjave, katere so bili do tega časa osvojili. Z 10.000 vojaki in 11 topovi se vzdigne poznati junak na Brzenko; le-to Turki hitro zažgo in pobegnejo; ravno tako store tudi s kulo Čurgo. Naši osvoje same ruševine. Potem udarijo na Babačo. Tudi to trdnjavo je mislil Zrinjski zlahka pridobiti. Ali ko Turki spazijo, da se trdnjavi približuje krščanska vojska, podero hitro mostove črez reko Rinjo, ki je bila narasla po deževju, in naši je radi tega niso mogli pregaziti. Zrinjski se povrne na to v Kanižo.

Početkom velikega travna se zbere jaka cesarska vojska pod zapovedništvom Krištofa Teuffenbacha ter obsede Hatvan; nadvojvoda Matija pa je med tem že oblegal Ostrogon. Vendar pa naša vojska ni mogla osvojiti teh trdnjav, če tudi so premagali pod Hatvanom Turke, kajti veliki vezir Sinan-paša je pripeljal ravno še o pravem času iz Belega grada znatno vojsko na pomoč onemogloma posadkama. Imel pa je v vsem gotovo 100.000 mož. S to silo udari najprej na Tato; le-to je branil Jurij Pazij le nekaj dni, potem pa se je predal. Turki osvoje tudi kulo Sv. Martina ali Sv. brdo. Od tukaj pohiti Sinan-paša pod Rab. Na potu se mu pridruži še 40.000 mož novih čet. Rab je branil Hardek, ali ga ni ubranil. Vsa hrabrost Palfyjeva in Zrinjskega ni pomagala trdnjavi; kajti plašljivi Hardek jo preda 29. kimovca Turkom. Za to nečastno delo je izgubil kesneje glavo.

Komorna pa Sinan-paša ni mogel osvojiti, četudi ga je streljal več dni z največimi topovi; tako čvrst je bil. Pa tudi posadka je bila junaška. A ko zve, da se približuje vojska nadvojvode Matije, umakne se zimovat v Budim, Stolni Beli grad in srbski Beli grad.

Ker so Turki sledečega leta (1595) imeli mnogo opraviti v podunavskih kneževinah radi vstaje, računal je cesar na to priložnost ter sklenil osvojiti izgubljene trdnjave na Ogerskem. Pridobil je za to podjetje izvrstnega zapovednika, kneza Karola Mansfelda. Le-ta prihiti 1. malega srpana s 60.000 vojaki pod Ostrogon, da ga osvoji. Oblega ga že celi mesec. Kar zve, da gre trdnjavi na pomoč budimski beglerbeg Sofi Sinan. Naši pričakajo Turke pripravljeni za boj. Dne 4. velikega srpana se vojski spopadeta, in po dolgotrajni borbi zmagajo naši sijajno ter osvoje celo turški tabor. Kmalu zatem umre Mansfeld, in zapovedništvo prevzame sam nadvojvoda; ta se polasti trdnjave že 2. kimovca. Nedolgo potem osvoji naša vojska tudi Višegrad. A ko to zve Muhamed, zažge svojo trdnjavo Vac ter gre s posadko v Budim.

Na jugozapadnem Ogerskem pa se je vzdignil tisti dan, ko je Mansfeld zmagal sovražnika pod Ostrogonom, Jurij Zrinjski z lepo četo Hrvatov in Slovencev (bilo jih je do 10.000 mož) na Babočo, trdnjavo stoječo na Dravi med Kanižo in Sigetom. Znano je, da je prošlega leta ni mogel osvojiti radi prevelike vode. Slovence je vodil Žiga Herberstein. Ko sovražnik opazi krščansko vojsko, umakne se brez borbe jačji sili, zapalivši poprej trdnjavo. Naši pohite v goreče mesto ter rešijo, kar se je še dalo. Tako so pridobili naši tudi to trdnjavo brez vsake izgube. Staro trdnjavo so takoj popravili in učvrstili ter postavili vanjo posadko pod zapovedništvom Nikolaja Horvata, bivšega četnika pri kaniški posadki. Novo Babočo pa je uredil Žiga Herberstein. Ko je Jurij Zrinjski zvedel o sijajni zmagi Mansfeldovi pri Ostrogonu, dal je zatrobiti z vsemi trobentami ter izpaliti v trdnjavi vse topove, češ, naj zvedo Turki, kaj se je zgodilo kristjanom v korist.

Sledečega leta osvoje naši na Ogerskem Hatvan, toda izgube Jager. Za obsedanja te trdnjave se vzdigne Hasan Mali iz Sigeta na Babočo, ko je zvedel, da je pobegnil iz nje zapovednik Nikolaj Horvat. Ali ljuto se je prevaril, kajti hrabro jo je branil njegov namestnik, Jurij Vega. Ko je bilo pa Hasanu prijavljeno, da se približuje trdnjavi Jurij Zrinjski iz Kaniže, ni se upal počakati ga, marveč pobegnil je sramotno s svojo četo. Mesto plašljivega Nikolaja Horvata postavi nadvojvoda Matija v Baboči kot zapovednika Gregorja Peteva.

Za Jager je bilo cesarskim silno žal, in hoteli so ga zopet osvojiti. Nadvojvoda Maksimilijan zbere lepo četo, s katero pohiti omenjeni trdnjavi na pomoč, ali pride prekasno. Vendar pa udari na Turke zunaj trdnjave ter jih tudi zmaga, dasi je sam sultan vodil svoje čete proti kristjanom. Ali naši, pijani zmage, se razkrope po turškem taboru radi plena vkljub prepovedi. To priliko porabijo Turki, se hitro zbero, udarijo na-nje ter jih popolnoma pobijejo. Turški zapovednik Cicala, ki je dobil bitko, postane v kratkem veliki vezir. Tako se Mohamed III. povrne slavodobitno v Carigrad.

Sledeče spomladi, l. 1597., osvoji Nikolaj Palfi Tato, a nadvojvoda Maksimilijan Papo. Na to obsedejo kristjanje Rabo, ali to podjetje jim izpodleti. Tudi Tato dobi veliki vezir Mohamed zopet v svojo oblast, Vaca pa ne more osvojiti; naši ga celo premagajo v bitki pred trdnjavo samo. Janičarji prisilijo na to Muhameda, da odide z njimi v zimovišča. Dogovarjalo se je sicer o miru ali brez vsakega uspeha. Tudi krščanska vojska se razide kmalu zatem. Sultan se radi tega neuspeha tako razsrdi na velikega vezirja, da mu odvzame zapovedništvo. Z njegovim naslednjikom Hasan-pašo pa ravna še huje; da ga namreč v temnici zadušiti. Sedaj

postane veliki vezir Džerat Mohamed, a zapovednik na Ogerskem Mohamed Saturdži; ta je komaj pričakoval pomoči iz Carigrada, da začne spomladi znova boj s kristjani.

Naša vojska je pričela novo borbo z osvojenjem Raba, dočim se je Mohamed polastil Čanada na potu proti Velikemu Varadinu, kasneje pa še Tate, Vesprima, Palote in drugih manjših trdnjav. Dne 5. meseca vinotoka l. 1598. se loti nadvojvoda Matija s 33.000 vojaki Budima samega, pa bi ga bil tudi osvojil, da ni nastopilo nepovoljno vreme, Ravno tako se je godilo Turkom pred Velikim Varadinom, odkoder so se morali vrniti v Beli grad, ne da bi bili opravili kaj uspešnega. Sultan odstavi radi tega neuspeha velikega vezirja Džerata Mohameda ter imenuje Ibrahim-pašo že tretjokrat.

Sledečega leta (1599) so hoteli naši osvojiti Stolni Beli grad na isti način, kakor v prejšnjem letu Rabo namreč z lokavostjo. Ali Turki jih zasačijo in odpode. Nato se je hotel Ibrahim, brž ko je prispel v Budim, dogovarjati o miru, ali ker ni bila voljna nobena stranka kaj popustiti, so prenehali dogovori, in vojna se je nadaljevala. Turki so se namreč radi tega neuspeha silno razsrdili ter začeli razsajati in pleniti po Ogerskem, dokler jih ni pregnal Palfi. Zima stori konec bojevanju na obeh straneh. Ali zloradi Ibrahim-paša ne miruju, nego snuje neprenehoma, kako bi z izdajstvom dobil kakšno trdnjavo. Posebno mu je bila na srcu trdnjava Papa. Tukaj so se bili pobunili francoski najemniki (Valoni), ker jim ni bila izplačana najemnina o pravem času. Obrnili so se s ponudbo do Derviš-paše v Stolnem Belem gradu, da predado Turkom trdnjavo, če jim le-ti izplačajo zaostalo vsoto. Kdo je bil zadovoljnejši, nego Ibrahim paša, ki to vest hitro sporoči v Carigrad, od koder tudi v istini dobi 10.000 cekinov za prvi čas s poročilom, da se ostanek izplača kesneje. Tedaj se vržejo Valoni na svoje tovariše in jih kmalu zmagajo; zapovednika Maroto zvežejo in mesto poplenijo. Ko pride kmalu zatem pred trdnjavo cesarska vojska pod zapovednikom Adolfom Schwarzenbergom, branijo trdnjavo prav pogumno. Sam zapovednik cesarske vojske pade pri obleganju, zadet od sovražnikove kroglice. Ker so pa izdajalci izprevideli, da se ne bodo mogli upirati neprijateljski sili, prodere njih do 2000 iz trdnjave skozi tabor krščanski. Nadaždovi in Thurnovi konjiki jih pokončajo večji del; le kakih 500 jih pride v Stolni Beli grad, kjer dobe 10.000 cekinov. Od tega časa so služili kot posebna četa v turški vojski. Skozi celih 20 let je bila poznata ta četa kot najhrabrejša med vsemi drugimi, ali tudi najkrvoločnejša. Pri obleganju Kaniže so bili prvi med vsemi napadači, a šele po osvojitvi te trdnjave so dobili ostanek obetane plače. Še pri obleganju Hocima ¹⁾ so

¹⁾ Poljaki so premagali tukaj turškega sultana Osmana leta 1621. *Prip. pis.*

se pokazali kot prave okrutneže; saj jim je bilo največje veselje, ujeti Ko zake počasi na ognju peči. Hoteli pa so se na ta način osvetiti še večji okrutnosti, ki je vladala v cesarski vojski, kjer so se po navadi jetniki mučili na vse peklenske načine.

(Dalje prihodnjič.)

K petemu sešitku Wolfovega slovarja.

(Dalje.)

zakaj zato denn: Habd. mar. 186 vnogi drugi to isto od device pišu. *Zakaj zato* ne zaludo cedrušu drevu prispodobljena; i često pri Zagrebcu. — *kakov takov* qualiscunque: Habd. mar. 49 vsegdar imaj *kakov takov* pošten posel. — *kalafat* m. Habd. ad. 724 pride k redovnem ljudem gdo, priprave kaj mogu poleg stališa njegovoga, ljubljeno primu, je medž njegovimi *kalafati* neki kteri reče: oh kak lepo bog ovem redovnikom vgaja, kak se lepo gosté! štima te *kalafat*, da vsegdar se takovimi jestvinami kadé stoli redovnikov. — *kalampër* m. pri pletenji selskih hiš se oni koli ali stolpiči, okolo katerih se plete, zovó kalampéri. — *kālanec* m. neki oreh ki se mu lupina lahko kala. — *kalīna* f. die Zähre: Habd. ad. 221 poklam dete iz zibeli izide, mladencem postane, kuliko po školah, kuliko po meštrijah, kuliko po gospodskih dvoreh žuhkeh *kalīn* ne požere! Zagr. 1,252 kada pak pod večer žitka našega zajdemo vu ovčarnicu vekivečnoga pokoja, onde veseleč budemo preživali naše trude i žuhke *kalīne*, s kojimi smo se na ovom svetu hranili. 1,403 lahko je vam govoriti, ali nam, koji ti grenke pilule zobljemo i žuhke *kalīne* požiramo, težko je trpeti. 1,417 o suze i *kalīne*, kade ste? o lacrymae, ubi estis? Vranič rob. 2,103 večkrat bute primorani vnoge žuhke *kalīne* pregutati. itd. — *kāmčec* m = kamenčec: Nagfl. 112 pure jejjo mišice, mūhé, *kāmčece*, glažojno itd. — *kāmēl* m. das männliche Kameel Habd. ad. 657 gda bi enkrat *kamelski* pastir kamilu bil plahtami pokril, da bi je *kamel*, nje sin, ne poznal . . . — *kāmenek* m. dem. kamen Habd. ad. 974 znaj da špota, ke su tebe činili ljudi oni nesnažni, dragi *kamenki* su bili kteri su k ove korunici falili. — *kamennu* kamenna adj = kamēn: Habd. mar. 119 ki drevenem i *kamennem* bogom su se klanjali. 458 s *kamennuh* stupov. — *kāmkatī* kāmčem, pura kāmče, nekako glasiti se. — *kamuka* f. neka snov ali tvar: Habd. ad. 717 črna farba ne špota vredna, pače črni baržun, *kamuka*, tafuta tulike su v svojem redu precembe kulike beli ali črleni.

(Dalje prihodnjič.)

M. Valjavec.

LISTEK.

Nadvojvoda Albreht †.

Presvetlo našo vladarsko rodbino in vse cesarstvo je zadela prebitka, nenadomestna izguba: preminil je dne 18. m. m. v Arku na južnem Tirolskem slavnj zmagovalec pri Kustoci, feldmaršal nadvojvoda Albreht. Ni, da bi na tem mestu slavili visokega pokojnika dušne vrline, njegovo vojno genijalnost, njegovo zmago pri Kustoci, njegove zasluge za cesarja in cesarstvo, za preosnovitev avstrijske vojske, njegovo velikodušnost, usmiljenost, radodarnost in pobožnost; o vseh blagih in nesmrtnih činih nadvojvodinih so se naši čitatelji že poučili iz naših dnevnikov in tednikov, ki so vsi objavili dostojne nekrologe. Saj pa imamo Slovenci tudi vzrokov dovolj, da gorko žalujemo o nadvojvodini krsti; mi, ki iščemo prav kakor Čehi in Hrvati v svoji narodni celoti zaslonbe in rešitve le pod okriljem mogočne Avstrije, imamo pač vzrok, da točimo grenke solze o smrti vsakega pravega avstrijskega zaščitnika; nadvojvoda Albreht pa je bil steber avstrijskega mišljenja, in dober kos najlepših in najboljših avstrijskih tradicij je legel z njim v grob. —

Med vojnimi četami, ki jih je vodil pokojnik do junaške zmage pri Kustoci, je bilo tudi mnogo naših rojakov, in spomin na tiste slavne dneve še krepko živi med narodom. Kakor naš narod ne more pozabiti Lavdona in Radeckega, ampak jima je po svoje postavil spomenik »aere perennius« v svojih pesmih, takisto mu ostane v neizbrisnem spominu slavnega zmagovalca pri Aspernu slavnj sin, zmagovalec pri Kustoci.

Oskromne svoje sožalnice ne moremo bolje završiti, nego da zakličemo prav iz dna srca: Bog obudi presvetli Habsburški rodbini in naši mili Avstriji vrednega naslednjika!

Družba sv. Mohorja nam je poslala v ponatisek ta-le poziv: »Vabilo k družbi sv. Mohorja.

Razun dobrih volitev v Slovencih ni menda bolj važne skrbi za obstanek in splošni napredek našega národa, kakor vsakoletno nabiranje udov družbe sv. Mohorja. Kolikor več udov si nabere družba, toliko več čitateljev si pridobijo njene knjige, toliko več sadu potem obradijo med narodom. Kolik dobiček ima že posamezni ud iz družbinih knjig! Um se mu zbistri, duševni pogled razširi v marsikateri stvari, srce se mu navzame milejših čutov, mišljenje se mu povzdigne do višjih rečij, materinska beseda se mu bolj in bolj omili, govorica omika, sploh vse versko in národno življenje se mu krepkeje obudi in trdneje podpre; pa tudi pri gospodarstvu si vé v marsičem pomagati, kujige ga napotijo, tu in tam si kaj popraviti ali bolje urediti. Razloček med prostakom Mohor-

janom in Nemohorjanom je vsakemu očiten. Kaj, ko bi bilo pravih Mohorjanov po vseh krajih naše domovine odločilno število, ko bi kmalu ne bilo več koč, kjer bi ne čitali pridno Mohorjevih bukev! Potem bi pač ne moglo biti drugače, kakor da se po Mohorjevi družbi narod sčasoma vsestranski izobrazi ter si zemsko svoje žitje dokaj oblaži in olepša, pa si tudi tla položi za boljšo bodočnost. Poleg tega tudi združena molitev toliko in toliko tisoč družabnikov pri Bogu ni brezuspešna, tudi ta koristi tako posamniku kakor vsemu národu. Kdo torej, komur tli v srcu iskra ljubezni, ne bi pregoreče želel svojim rojakom, naj kar najobilneje pristopajo k Mohorjevi družbi? Ker take želje iskreno gojimo vsi, ki nam je národ na skrbi, zato se pa po stari navadi zaupljivo obračamo do naših izkušenih čč. gg. poverjenikov, do vseh naših gorečih duhovnikov in rodoljubov ter jih prosimo presrčno, naj ostanejo še zanaprej vedno tako zvesti oskrbniki Mohorjeve družbe, kakor so bili do zdaj. K večji delavnosti za družbo koga dramiti menda pač ni treba, saj vsaki stori, kar more — čast in hvala našim vrlim možem za ves njihov trud! S pomočjo blagih rodoljubnih množ je naša družba delovala dozdej na znotraj v duševni in gmotni blagor celega národa, na zunan pa zlasti zadnja leta s svojim sijajnim stanjem Slovence proslavljala pred vsemi drugimi národi. Da ostane tako še nadalje, v to, bratje, sezimo si združeno v roke, in v to nam pomози Bog po priprošnji našega zaščitnika svetega Mohorja!

Knjige, katere izidejo letos, so štiri že popolnoma pripravljene; zdaj se pečamo z »Zgodbami sv. pisma« in kmalu pride še »Koledar« na vrsto.

»Sv. Jožefa«, molitvenik, je tiskan na 24 polah male oblike ter obsega poleg češčenja sv. Jožefa vse navadne molitve in potrebne nauke, kakor o spovedi, sv. maši, odpustkih in češčenju presv. Jezusovega srca.

Dobiva se ta molitvenik tudi izvirno vezan v platno z rdečo obrezo po 40 kr., v usnje z rdečo obrezo po 50 kr., z zlato obrezo pa po 60 kr.

Knjiga: »Pod lipo« ima dva oddelka; v prvem je 30 mičnih pesnij, v drugem pa pripoveduje »Griški gospod« svoje izkušnje in nauke. Vsa knjiga je preprežena z obilnimi slikami, katere je risal dunajski risar Fr. Gareis pod nadzorstvom g. pisatelja samega. Kakor sodimo mi, bodo »Pod lipo« z zanimanjem brali stari in mladi.

»Umna živinorejca« podaja na 13 polah nauke o pasmah ali plemenih domače živine; ker kaže vsako pasmo tudi podoba, bodo jih čitatelji lahko natanko spoznavali. Odslej, ko bomo imeli lansko in letošnjo knjigo »o umni živinoreji«, bodo le oni živinorejci in posli mogli reči, da so kos svojemu poslu, kateri bodo pazno čitali te dve knjigi in se tudi pridno pomenkovali o njenih naukih. V to bi imeli gospodarji kar siliti svoje ljudi!

»Naše škodljive rastline v podobi in besedi« se bližajo svojemu koncu; pripravljen je že predzadnji snopič, v katerem g. pisatelj opisuje po znanem načinu škodljivke po travnikih, njivah, gozdih in vinogradih.

Kake bodo »Zgodbe sv. pisma«, to naj Slovenci posnamejo iz letošnjega prvega snopiča. Že samo tak snopič je vreden goldinar; neprecenljivo pa je svetopisemsko znanje, katerega si udje iz posameznih snopičev najlaže in najtemeljiteje sproti prisvajajo. Nedavno je pisal nek nemški cerkveni časnik, kako silno je potrebno, in kaj bi naj storili, da se med priprostim in omikanim nemškim národom razširi svetopisemska vednost. Oj, to bi bili veseli, ko bi imeli Nemci tako družbo v pomoč, kakor je naša!

Poslužujmo se mi prav vestno tega našega pomočka; novi udje še lahko dobe prvi snopič, ako udnini doplačajo 50 kr.

Da bo tudi »Koledar« lep in zanimiv, prosimo sprotne gg. pisatelje, zlasti po-vestničarje in pesnike, (in to pričakujemo po pravici od njih), da se družbi rešijo z najboljšimi darovi svojega uma.

Vsaj do konca tega meseca pa ne pozabite, mili Slovenci! pristopiti k družbi sv. Mohorja, da nam bodo mogli č. gg. poverjeniki točno pošiljati vpisovalne pole do dne 5. sušca, česar jih prosimo najuljudneje.

V Celovcu, dne 5. svečana 1895.

Odbor družbe sv. Mohorja.

Dasi so objavili zgoraj ponatisnjeno vabilo že drugi slovenski listi, tudi dnevniki, vendar smo srčno radi ustregli tudi mi častite družbe pozivu, tem rajše, ker smo se že večkrat imeli priliko uveriti, da zlasti med inteligentnejšimi našimi krogi, med katerimi ima glavne podpornike naš list, najimenitnejše naše slovstveno in prosvetno društvo nima nikakor toliko dejanskih prijateljev (udov), kolikor bi se jih bilo po pravici nadejati. Žalostno je, pa je res, da smo naleteli na izobražence, sicer poštene narodnjake, ki niti niso vedeli, kako in kje se pristopi k družbi sv. Mohorja. Naproti takim izvršuje »Zvon« s temi vrsticami svojo narodno dolžnost. Oni narodnjaki-razumniki pa, ki si domišljujejo v svoji duševni preširnosti, da je družba sv. Mohorja dobra dovolj za našega — kmeta, naj uvažijo te-le naše besede: proizvodi Mohorjeve družbe so se povzdignili v zadnjih letih po vsebini in obliki toliko (primeri lepe ilustracije v »Koledarju« in »Zgodbah svetega pisma«), da se more o njih zmrdavati samo kak prenasičenec; komur pa dušna hrana, ki nam jo podaja Mohorjeva družba, nikakor neče v slast, naj podari knjige družbi sv. Cirila in Metoda; ta bode že vedela, kam z njimi. — Smatramo za sveto svojo dolžnost, delati vsaki v svojem področju in po svoji moči v proslah in za razširjanje častite družbe; saj je število nje udov ne le merilo narodne naobrazenosti, ampak tudi narodne probujenosti. Ne mirujmo dotlej, dokler ne bode prejemale vsaka slovenska družina vsaj po jeden izvod Mohorjevih letnih knjig; to pa bi dalo družbi več ko 100.000 (reci stotisoč) udov. Naše geslo »fin de siècle« bodi torej: pridobimo družbi sv. Mohorja do konca tega stoletja — stotisoč udov.

Da se nihče ne bo mogel izgovarjati z zamujenim obrokom, pooblastilo nas je upravnistvo Mohorjevo do izjave, da se bodo vzprejemali nekaj časa tudi še zakešneli pristopniki.

Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja Spisal dr. Fr. Kos, c. kr. profesor. Založila »Matica Slovenska«. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. Str. VI+308.

Že v drugem letniku »Izvestij muzejskega društva« je priobčen g. pisatelja spis: »Zgodovinski pabirki iz loškega okraja«. Sedaj pa imamo pred sabo veliko zbirko zanimivih registrov in listin, tičočih se večinoma Škofje Loke in njenega okraja. Večina listin je v zvezi z brizinskimi škofi na Bavarskem. Mnogo let so namreč gospodovali brizinski škofje z Bavarskega v Škofji Loki in okolici. V monakovski knjižnici so našli leta 1807. najstarejše ostanke novoslovenskega jezika, »brizinske spomenike«, kateri so tja prišli iz cerkvenega arhiva bavarskega mesta Freisingen. V Monakovem hrani kapiteljski arhiv še bogato zbirko listin, imenovano »Heckenstallers Frisingensia«, katera ima gotovo še mnogo gradiva za zgodovino Škofje Loke in sosednjih krajev.

V predgovoru navaja g. pisatelj različne že tiskane vire za zgodovino Škofje Loke. Na čuden način so se pa ohranile mnoge še doslej nenatisnjene listine, katere so dobili v roke goriški trgovci, ki so potem zavijali različno blago v tisti popir. G. pisatelj je našel pri nekem trgovcu mnogo listin in od njega nakupil nad 60 kg popirja; jeden zaboj pa je dobil kranjski deželni muzej v last. Mnogo omenjenih listin priobčujo g. dr. Kos v tej knjigi.

Priobčenih je listin 703, med katerimi je tudi nekaj takih, ki sicer niso v zvezi z zgodovino Škofje Loke, vendar pa so velike važnosti za nekatera kranjska in primorska mesta in za kranjsko deželo sploh. Knjiga nam podaja vire iz 16., 17. in 18. stoletja.

Konci knjige nahajamo dva imenika in sicer 1.) imenik oseb in krajev in 2.) imenik rečij. V prvem imeniku nahajamo imena različnih plemenitih rodbin in krajev po abecednem redu s številkami dotičnih regestov, kateri poročajo o njih. Drugi imenik pa opozarja na raznovrstne kulturnozgodovinske podatke v naštetih regestih. Gotovo bode olajševal ta razločni pregled zgodovinarju in lajku zavedanje in iskanje potrebnih regestov; s tem imenikom je knjiga šele postala prav rabljiva. Sestavljanje pregleda zahteva izvanredno marljivost in ljubezen do predmeta. Vzemimo, da se kdo zanima za davščine, denar, pravne razmere, vojaške zadeve itd. v tej dobi, brž najde v pregledu sestavljeno vse, kar pripovedujejo viri iz te dobe o dotičnem predmetu. Na ta način lahko najdemo vse, kar nam posamezni regesti poročajo o kakem predmetu.

Domači zgodovini in nje prihodujim pragmatiskim spisovateljem je »Matica Slovenska« prav močno ustregla z izdajo »doneskov«, knjigi se pa pozna, da jo je sestavil spreten in vesten zgodovinar.

Fr. Orožen.

Audiatur et altera pars! Kajti več oči več vidi. Zato damo prostor za onim hvalilnim oznanilom takoj drugi oceni, ki smo jo tudi prejeli od strokovnjaške strani, ki pa zavzema proti »Doneskom« malce drugačno stališče. — Prijatelj-strokovnjak nam piše:

»Takoj na prvih straneh Kosovih »doneskov« smo zapazili nekatere stvari, s katerimi se ne strinjamo, in katere tu navajamo.

V pristopu pripoveduje g. pisatelj na VI. strani, da je bil leta 1888. politiški mučenik. Stvar sploh ne sodi semkaj in je toliko bolj čudna, ker se je znal g. dr. Kos vedno prilagoditi politiški struji, vsaj kolikor poznamo njegovo učiteljsko karijero v Ljubljani.

Številke regestov zavzemajo toliko prostora, da bi se bilo precej prostora (okoli 30 strani) prihranilo, ako bi se bile pristavile pred vsaki regest, namesto nad njim.

Ker prvih deset regestov nima z Loko prav nič opraviti, bi se bili objavili lahko, kakor drugi slični, kje drugje, n. pr. v »Izvestjih muzejskega društva«.

Mnogo stvari se ponavlja. N. pr. Sigmund von der Durr, kranjski vicedom se ponavlja v treh regestih. A. von Lamberg iz Črnelega (Rotenpüchel) deželni upravitelj kranjski, se ponavlja štirikrat zapored, vedno tudi z razlago, da je Črnelo = Rotenpüchel. Lenart pl. Sigersdorff, žitničar loškega gospostva, se ponavlja osemnajstkrat, pristavek »zu Grosswinklhorn« pa sedemkrat.

»Oberstein« (str. 8.) se ni imenoval nikdar Karnek; to pomoto je že Valvazor popravil. »Kraljevski svetovalec« (ibid.) ni cesarski svetovalec. »Zue Egkh« ni kranjsko, Brdo, (str. 9.) in se ne sme tako sloveniti. »Ysgori« ni »Izgorje«, nego »Izgorje« (str. 11.) — str. 57. Jakob Schreiber. Poslednja beseda ni lastno ime, nego appellativum in pomenja pisarja.

Mnogi regesti so preobširni in bi se bili lahko zdatno skrajšali. N. pr. »Kako je oskrbnik kupoval konja za škofa«

Pohvaliti tudi ne moremo besed te-le vrste: »četriglavar« n. »glavar jedne četrtine« ali »četrtinski glavar«, »četeroskrbnik« i. dr. — k.

Biblijografija slovenska. Slovensko knjištvo od 1. januarja 1893. leta do 1. januarja 1894. leta. Sestavil R. Perušek. V Letopisu »Slov. Matic« za l. 1894. na str. 318—345. Obradostila nas je vest, da je »Matica« poverila sestavo biblijografije slovenske veščaku, kakor je prof. Perušek. Gotovo je bil rajnji Tomšič priden in vesten biblijograf, vendar pa se ni pobrinil, da bi se bil poučil, kako je treba sestavljati biblijografijo. Šele znana ocena v »Zvonu« — bila je morebiti nekoliko preostra — ga je vzbudila, da je predručal biblijografski svoj sistem. —

Sedaj je sestava v rokah zvedenca, in nadejati se smemo, da jo bode »dotiral do popolnosti«. Da je to zelo potrebno in važno, pri nas Slovencih še nismo uvideli, ker ne vemo ceniti veljavo skrbno in pregledno sestavljene bibliografije, ki je, rekel bi, nekako merilo splošnega narodnega razvoja. Zakaj bibliografija nam pove, do kolike popolnosti se je vspel ta ali oni narod ali narodič, kje moramo zastaviti svoje moči in krepsti, da zamašimo zevajočo vrzel v literaturi itd. Zato je tudi želeti, da bi se gg. tiskarji, knjigotržci ne dajali toliko prositi, predno dopošljejo zaznamek tiskanih knjig v porabo dotičnemu poročevalcu ali naravnost prof. Perušku. Tudi hvalimo prof. P. za to, ker si je — uvažujoč žalostne naše knjigotrne razmere — pridobil »deželne poročevalce«, kar njemu gotovo olajšuje sestavo celotne bibliografije slovenske. Letošnji bibliografiji nimamo dodati nobene opomnje, k večjemu to, da se poročevalec za Primorsko ne piše Milau Premru, ampak Miroslav Premrou.

m. p.

Levstikovih zbranih spisov je izšel ravnokar V., zadnji zvezek s to-le vsebino: Kritike in polemike, II. del. — Fran Levstik (životopis s pesnikovo podobo). — Izjava. — Levstikovi spisi, ki niso tiskani v tej zbirki. — Tolmač. — Kazalo.

Poročilo o tem zvezku in o Levstikovi prozi sploh (o njegovih poezijah je prinesel »Zvon« že obširno oceno v letniku 12. in 13.) priobčimo prihodnjič.

G. založnik nas je naprosil, naj objavimo, da se je možno naročiti na Levstikove zbrane spise tudi na obroke po dogovoru.

Radi primanjčovanja časa in prostora smo morali odložiti za prihodnjo številko obširnejši razgovor o nekaterih novih nam došlih knjižicah in časopisih. Za to pot se moramo zadovoljiti s kratkim njih naznanilom.

Planinski vestnik. Glasilo »Slovenskega planinskega društva« v Ljubljani. Izhaja 25. dan vsakega meseca. Odgovorni urednik Jos. Hauptman. — Izdaja in zalaga »Slov. plan. društvo.« Tiska A. Klein v Ljubljani. — Prva številka je (dne 8. svečana t. l.) prinesla med drugim gradivom (vabilo, društvene vesti, razne novice, književnost itd.) tudi dr. Jos. Serca »Spomine na Skuto« in L. Wölflinga razpravo o »Obleki in opravi turistov«, ki se bode nadaljevala.

Zora. Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva. Ureduje in izdaja Frančišek Pavletič. Prvi letnik. I. zvezek. Na Dunaju. Tiskarna »Austria«, Franz Doll. 1895. — »Zora« izhaja po štirikrat na leto in stane za celo leto 80 kr., za dijake 50 kr. — Prva številka obsega 2 tiskani polji vel 8°.

Slovanske knjižnice je izšel 35. snopič s to-le vsebino: »Gorjupa naša kupac«. Obrazek iz zgodovine nadlabških Slovanov v 19. stoletju. Poljski sp.: Lucijan Tatomir (»Lubawa«). Priredil S. Tugomil. Str. 64. — »Kazančiči«. Povest iz življenja Bošnjakov. Hrvatski spisal Ivan Lepušić. Poslovenil Ivan Čestimir. Str. 33.

»Pisateljem in prevajateljem se priporoča gosp. urednik in izdajatelj, naj bi mu doposlali tudi kaj večjih povestij, n. pr. za jeden cel snopič, pa tudi lahko za dva ali tri. Drobiža se je nabralo že veliko.« Tej želji se pridružujemo tudi mi, ker tudi menimo, da je drobiža že dovolj.

Program in poročilo kranjske deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu koncem šolskega leta 1893/94. Izdalo vodstvo šole. Na Grmu 1894. — Založila šola. Tiskal J. Krajec. Novo Mesto. S podobo grmske šole. — Veselilo bi nas, da nam je podalo vodstvo šole na (?) Grmu zopet samoslovensko poročilo, ako ne bi vedeli, da si je poleg tega privoščilo tudi še poseben nemški »Program«, ki je po naših mislih celo nepotreben, a provzročuje deželi nepotrebnih stroškov. Tudi to naj še povemo vodstvu, da smo prejeli od neke, kakor se nam vidi, dobro po-

učene strani o grmskem »programu in poročilu« jako rezko oceno, a dejali smo jo »ad acta«, ker take stvari ne sodijo v leposloven list.

Knjižnica za mladino. Izdaja »zaveza slovenskih učiteljskih društev«. Urednik A. Gabršček. Izhaja zadnji dan vsakega meseca v trdo vezanih snopičih, obsežnih povprečno po 6 pól. — Snopič I. — V Gorici, 31. jan. 1895. Cena 20 kr. Cena naročnikom za 12 snop. 1 gld. 80 kr. — Obseg I. snop.: »Dva brata. Povest za dečke od 12—15 let, nagrađena po prof. Ant. Bezenšku. Na podlagi italijanskega izvirnika spisal Dušan Mladinski. Str. 1—80. — Milosrčna Zorana. Povest za deklice 10 12 let. Nemški spisal Franc Frisch, z dovoljenjem gospoda pisatelja in založarne njegovih spisov prosto poslovenil Janko Leban, naučitelj v Begunjah nad Cerknico.« — O teh dveh nedavno izšlih povestih je narasla že kar cela literatura, tako obširne ocene so prinesli nekateri listi (»Učit. Tovarš.«, »Slovenec«.) A videti je, da se končna sodba še ni izrekla; nadejati se nam je še duplik in replik. Nas bode skrb, da postrežemo svojim čitateljem z objektivno in samostojno kritiko.

Slovensko-nemškega slovarja Wolfovega je izšel sedemnajsti sešitek (str. 385—464), obsežajoč besede od »razglasja« pa do »sedmice«.

Poročilo o delovanji in stanji podpiralne zaloge slovenskih vseučiliščnikov v Gradci za akademično leto 1893/4 Založil in objavil tačasni odbor. V Gradci 1894. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci. — Pregled računov od vinotoka meseca 1893 do vinotoka 1894 nam kaže, da znaša omenjene podpiralne zaloge glavnica skupaj 8450 gld., da je imela dohodkov v tem času 1847 gld. 58 kr., troškov pa 1178 gld. 40 kr., in da ji je ostalo gotovine razpoložnine 669 gld. 18 kr. — Nje predsednik in blagajnik je dr. Gregorij Krek, c. kr. vseučilišni profesor in akademik.

Miklošičev prevod Mickjevičevega krimskega soneta: »Domovina«. Prof. dr. V. Jagić nam je poslal z Dunaja s prijaznim pismom v blagovoljno porabo Miklošičev prevod Mickjevičeve »Domovine«, ki ga je našel med drugimi popirji »svojega nepozabljivega učitelja.« Kakor nam poroča g. prof. Jagić, je pisan prevod z Miklošiča samega, toda še mladeniško roko; na dveh, treh mestih da so napisani s svinčnikom popravki, a g. profesor Jagić jih je dodal v prepisu pod zvezdico; mi smo jih dali natisniti pod številkami, a na strani in s kurzivnimi črkami. Gospod prof. dr. Jagić pa naj nam dovoli, da ga na tem mestu še jedenkrat prav toplo zahvalimo na poslanem dragocenem nam prispevku.

Prevod in opazke Miklošičeve slovejo od besede do besede tako-le:

»Domovina.

Iz krimskih sonetov Mickjeviča poslovenil Fr. Miklošič.

Po suhi plavam zdaj ravnici oceana,
Voz trava krije, voz ko ladja brodi;
Po šumnih senožetih mnogi cvetov rodi
Obdajejo erdeče otoke burjana.

Že mraz prihaja, ni ga pota ni kurgana,
Pogledam v nebo, zvezda naj me vodi;
Tam okno¹ se blišči, tam se danica rodi,
Tu Dnjestr, tam je lampa Akermana.

Postojmo! Vse je tiho! piščijo žerjavi,
Ki jih sokola ne uzerla bi zenica;
In slišim, kjer se ziblje le metulj na travi,

¹ megla

In kjer se je pod kačo šibnila travica;
V tišini taki želja me goreča davi,
Glas vslišati iz Litve. — Pojd' mo, ni ga klica.

Burjan je trava, ki po gosto na južno-ruskim stepih rase. Kurgani
² *Pesnik* so mali hribi, ki jih je velika množina v južni Rusiji. Pevec,² z Litve doma
 potuje (1825) po ruskih stepih: serce bi se mu vpokojilo, če bi le glas uslišal
³ *Želi* iz mile domovine. Odisej si vošč³ le dim viditi, ki iz jegove dežele k višku
 puhti. Odyss. I. 57.*

Najnovjša ogersko-slovenska pesem. O literarnem gibanju ogerskih Slo-
 vencev ne slišimo nikoli nič, zato nas tem bolj zanima vsaka malenkost, ki prihaja od
 naših bratov v drugi državni polovici. Kakor je znano, je bil izvoljen ogerski minister
 Vlašič zopet poslancem ogerskih Slovencev. Ta gospod je izvestno prvi Slovenec (rojen
 v Zali), ki je postal minister, ako odštejemo »magistra« Gregorja, Krpanovega neprijatelja
 o katerem pa itak še ni dognano, ali je bil tudi rodu slovenskega. Za volilno agitacijo
 je dal Vlašič natisniti slovenske lepake z oklicem v vezani besedi in s tem-le naslovom:
 »Bog poživi Wlassicsa«.

Srečna slovenska muza! Celo ogerski ministri se te domislijo o volitvah. Da pa
 naši čitatelji dobodo pojem in ukus o Vlašičevi muzi in nje pohlinski ritmiki in tehniki,
 naprosili smo stavca, da nam je ponatisnil za »listek« s pristnega Vlašičevega lepaka
 t., 2. in 9. kitico. Evo jih!

1.

Čujte ljudi z-birači,
 Notu čemo spevati,
 Wlassicsu!
 Sretna bila mu majka,
 Koj ga je rodila,
 Rodila.
 Sretan danak, kad se zabere,
 Neprijatelje nam potere,
 Bog poživi Wlassicsa,
 Zateri nam Mayera,
 Mayera!

2.

Wlassics Gyula naš je sin,
 V Egerszegu rodjeni,
 Rodjeni;
 Poslov naših včinitelj
 V teškoči pomožitelj
 Navieke!
 Tko se k Nyemu vu teče
 Pomoč pri Nyem zanaide,
 Bog poživi Wlassicsa
 Zateri nam Mayera,
 Mayera!

9.

Bog poživi kotara
 I našega Wlassicsa
 Na dalje!
 Koj nas navek obrani
 Vteškoči za nas gleda
 Navéke.
 Jednoglasno skriknite,
 Za blegata zherite,
 Prijatelja Naroda
 Domorodca Našega
 Wlassicsa!!!

Obči zbor »Muzejskega društva« dne 20. meseca svečana t. l. Pred zboro-
 vanjem je predaval arhivar *Koblar* o najžalostnejših časih naše zgodovine, t. j. o dobi

okolo l. 1526., ko so ubogemu kmetu zadnji vinar iz žepa pulili. Mnogo denarja so stale zgradbe mejnih trdnjav, Turki pa so vkljub temu napadali deželo, in le premnogokrat je gori Kres na Šmarni gori Gorenjski kmetje so pretili z uporom, a gorenji Štajerci so se zares uprli, in tudi Kranjci so morali pomagati, ta upor dušiti. Po bitki pri Močaču se je začelo dolgotrajno bojevanje proti zaleskemu vojvodi (»vajda«) Ivanu Zapoljskemu. Proti Benečanom, ki so bili Milansko napadli, so morali dati tudi Kranjci 100 teško in 200 lahko oboroženih konjnikov. Vpeljali so celo »tedenski vinar«, a kmetje niso imeli niti zrna žita več pri hiši. Po zahtevanju vlade so dovolili deželni stanovi dne 4. meseca kimovca l. 1526., naj se popišejo vsi cerkveni zakladi in dragocenosti, katerih je imel največ stiški samostan. Te so potem prenesli v stolno cerkev sv. Nikolaja in od tod na grad. Tehtale so skupno 1709 mark (po 16 lotov); našli so tudi 4694 gld. gotovine. Dragocenosti so potem zlatarji stolkli in tako uničili mnogo umetniških predmetov (monštranc, čaš, kadilnic, paten, srebrnih razpel in kipov, pastoralov, inful, srebrnih zapon itd.). Stolčene kepe so deloma prodali, deloma pa prepeljali v Gradec, kjer so jih dali prekovati v denar v skupni vrednosti 17.438 goldinarjev renskih. Čudo veliko, da se ni ohranil nobeden izvod teh kranjskih denarjev v deželi, le dunajski in graški muzej jih imata po nekoliko. Kam je razno drago kamenje prešlo, to ni nikjer zapisano. Cerkvam so bili sicer povračilo obljubili, ali tega niso dobile one nikoli. Jdnakih žrtev je zahtevala vlada tudi od Trsta in Istre, toda oba sta se odločno upirala in tudi ubranila. — Iz tajnikovega poročila smo posneli, da so 4 člani umrli, 8 jih je izstopilo, a 18 na novo pristopilo, tako da šteje društvo 261 članov, vrhu tega imajo »Izvestja« še 89 naročnikov. Blagajnik je povedal, da so znašali vsi dohodki 1758 gld. (848 gld. članarine, 200 gld. je dalo naučno ministerstvo, 400 gld. deželni odbor, 260 gld. kranjska hranilnica, za 31 gld. se je knjig prodalo, in 18 gld. so nesle obresti), in ravno toliko je bilo tudi stroškov (za tisek, nagrade, razpošiljanje itd.); 153 gld. ima še blagajnik, a namenjeni so za register k Valvasorjevi zgodovini. Proračun za tekoče leto se giblje v istih mejah, kakor lanski dohodki in stroški. Pri dopolnilni volitvi je bil izvoljen prof. Fr. Orožen za odbornika. Odbor naznanja, da je sklenil izdajati tudi nemške »Mittheilungen« v dvomesečnih obrokih, čemur občni zbor pritrdi. Takisto pa zavrača ukor, katerega je društveni odbor dobil od deželnega odbora. Dva člana sta ta odpor toplo priporočala, in občni zbor je izrekel popolno zaupanje društvenemu odboru.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain, VII. Jahrgang, erste Abtheilung: Historischer Theil — Kakor je znano, izdaja »Muzejsko društvo« poleg slovenskih izvestij tudi nemške in sicer jih je doslej v letnikih, poslej pa bodo tudi »Mittheilungen« izhajale vsak drugi mesec in prinašale poročila o naraščanju muzejskih zbirk. Lanski letnik ima na prvem mestu Schönlebnovo biografijo: Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben von P. v. Radics, potem pa »Urban Debelack, eine Geschichte aus dem Studentenleben zu Bologna« erzählt von A. Luschin v. Ebengreuth. Iz tega prispevka h kulturni zgodovini izvemo, da se je tudi mnogo Kranjcev učilo na vseučiliščih v Padovi, Bolonji in Sijeni. Med temi je bil n. pr. Andrej Vrbec, sin ljubljanskega župana, kateri je padel v dvoboju l. 1631. in je v Sijeni pokopan, ter Debeljak iz Radovljice, katerega so l. 1640. smrtno ranili v Bolonji. Prvemu je postavil nadgrobni spomenik njegov bratranec Baltazar »Wiz (Vidic?) a Gleiniz« (Glinice). — Zweite Abtheilung: »Naturkundlicher Theil«, prinaša učeno razpravo prof. F. Seidla »Das Klima von Krain«, katero vsi meteorologi zelo hvalijo, potem prof. Vossa »Mineralien des Herzogthums Krain« in Albina Belarja »Briefe des Freiherrn Sigmund Zois, mineralogischen Inhalts.« Vseh udov je imelo »Muzejsko društvo« 266 (med temi 4 častne in 3 dopisujoče), a v književni zvezi je bilo s 107 društvi ali znanstvenimi zavodi, najboljši dokaz, da društvo stoji na trdnih nogah.

Bibliographische Seltenheiten der Truberliteratur von Friedrich Ahn. Graz 1894, 8°, 48.

V tem lično tiskanem spisu opisuje pisatelj nekatere redkeje slovenske knjige iz protestantovske dobe. Najbolj ga zanima Jurišičeva izdaja Spangenbergove postile iz l. 1578. O tej nam je podal točen popis in kratek odlomek iz zanimivega predgovora. Najobširneje pa poroča o Trubarjevi res redki knjigi »Catehismus s dveima islagama« iz l. 1575. Ponatisnil je iz njega skoraj ves predgovor, o ostali vsebini, v kateri je nekoliko v marsikaterem obziru ne brezpomembnih podatkov, pa molči. Razen tega nahajamo v spisu še popis Trubarjevih knjig: »Ta prvi deil tiga noviga test.« (1557), »Ta celi novi test.« (1582), glagolski »Prvi del novoga test.«, katerega sta oskrbela Ant. Dalmatin in Stipan Istrijanin in Dalmatinovo sveto pismo.

Spis je namenjen nemškim krogom, kolikor se ti zanimajo za protestantovsko dobo v Slovenih. Tem bo gotovo tudi dobro došel, zakaj seznanil jih bo z nekaterimi jim prej najbrže neznanimi podatki. Zato smo tudi pisatelju hvaležni, da se ni ustrašil stroškov in izdal brošuro v lastni zalogi. Vender se pa čudim, da je popolnoma prezrl, da se nahaja popis o Jurišičevi postili v »Zvonu« l. 1892. na str. 732—738, o Trubarjevi knjigi »Catehismus« se pa dovolj obširno razpravlja v »Letopisu Matice Slovenske« za l. 1891, nekoliko tudi v Jagičevem »Archivu« XIII. Našega znanja o slovenski protestantovski književnosti pa Ahnov spis ni razširil skoraj čisto nič, zakaj iz njegovega spisa poizvemo jedino natančen naslov Jurišičeve postile in kratek odlomek iz njenega predgovora — in še o tem smo sedaj v letošnjem »Letopisu« natančneje poučeni — o vsem ostalem smo vedeli že preje dosti več, kakor nam podaja Ahnov spis.

V. O.

Stanka Vraza prednjiki — Korošci! Nekje sem čital, da so se prednjiki Stanka Vraza iz Koroške naselili v Žerovnici kraj Cerovca. V »Bruderschaftsbuch von Arlberg« najdeš med naštetimi koroškimi plemiči tudi ime Vraz: Vraz Otto 1146. Etwa 1402 führte Niklas der Fraz in Roth einen von vorne gestellten oberhalb Knaben, Kleidung und kegelförmiger Hut mit herabgeschlagener Krampe weiss, welcher mit beiden Händen einen Bratspiess an den Mund hebt und in den daran steckenden rothen Fisch beisst, und nach der süddeutschen Bedeutung von Fraz — unartiges Kind im Namenwappen gibt. — Znano je, da se je oče Stanka Vraza podpisoval *Frazs*. *Fridolin Kavčič*.

Ilirizam, spisal Plat. Kulakovski, Varšava 1894 (VIII + 411 + 93), cena 4 gld. 50 kr. — Kakor je znano, je bival prof. Kulakovski dolgo časa v Zagrebu (govoril je tudi na grobu nepozabljivega Fr. Račkega), da bi proučil najznamenitejšo dobo prepore naše jugoslovenske književnosti, in obiskal je tudi našo „megleno“ Ljubljano, kjer je našel le malo zanimanja za tisto slavno „ilirsko dobo“, ki se tako lepo razlikuje od sedanje narodne otroplosti. „Et meminisse juvat“, mislil si je menda svetovno znani učenjak in popisal v imenovani knjigi, kaka oduševljenost je nekdaj vladala za jezik in zgodovino južnih Slovanov, kako so bili oni še pred 40 leti navdušeni za svojo književno celokupnost, če tudi pod starim, zgodovinskim imenom. — Ali prišel je nesrečni „divide et impera!“, in tega so se najpoprej oklenili ravno „Ilirci“.

Tudi Slovenci so bili navdušeni Ilirci, dali so jim svoje najboljše pesnike, n. pr. St. Vraza.

Prešeren se je ustavljal „Ilircem“ iz dozdevnega praktičnega uzroka. češ, da ne bi mogel slovenski kmet nikakor razumeti ilirske „mešanice“, in da bi se bil poprej oklenil nemščine, katere mnogo bolje pozna iz prakse. Temu „praktičnemu“ dokazu se upira takisto praktična izkušnja, da najpriprostejši slovenski kmet, ki pride na Hrvaško, takoj razume in govori hrvaški, se čuti Hrvaša in pozabi Slovenca. A vselej, ka-

darkoli se spomnimo, da je bilo za Prešernovih časov še možno tudi Slovencem, okleniti se splošnega južnoslovenskega (ilirskega) jezika, in da so Slovenci sami pognali od svojega praga to preugodno priliko, priklopiti se veliki književni skupini — kadarkoli se tega domislino, skrči se nam srce. Kako krasna misel: naše omikane gospe in gospice bi divanile na svojih posetih „ilirski“ in ne — nemški; in kako božanski se glasi „ilirščina“ iz krasnih ustnic, o tem smo se zopet — ni davno tega — uverili in tudi slišali marsikateri navdušen vzklík o priliki, ko je nastopila na našem odru odlična hrvatska gostinja. Toda dovolj; čemu bi si sami srce trgali? Prepozno je, „kar je, to je“. Prešeren, vsa čast pred tvojim genijem, ali tu si jo zavozil!

Kulakovskega knjiga je razdeljena v štiri poglavja: I. o političkih razmerah med Hrvati in Slovenci od l. 1790.—1848., ki pripravljajo novo knjižno dobo; II. o kajkavski in hrvaški literaturi pred „ilirizmom“; III. o začetku ilirizma, njegovem razvitku in tedanji knjižni delavnosti (Gaj, Kolar, Smodek, Drašković, „Danica“, napredovanje ilirske ideje, Ljudevit Gaj, Stanko Vraz, Mažuranić, Kukuljević, Preradović, Trnski itd.). Prav zanimivo je razlaganje, kako so bili Srbi vedno nasprotniki „ilirizmu“. Gaj pa je očitno rekel, da je vzprejel v književnost srbski jezik samo zato, da bi tudi Srbe pritegnil k svoji ideji. Gaj sam je imel mnogo nasprotnikov, ali njegovemu ugledu se ni upal nihče resno ustavljati. — V četrtem poglavju riše Kulakovski ob kratkem delovanje Ilircev in navaja na str. 397. kot značilo „hrvaškega preporoda“ to, da Hrvati kot književni jezik „niso vzprejeli svojega narečja, nego drugo, od njihovega zelo različno, t. j. narečje svojih sosedov.“ S tem sklepom hrvatska kritika seveda ni zadovoljna, česar pravno priznava, da je pisatelj izdelal to razpravo z vsem trudom.

Hrvatski ilustrovani leposlovni listi. (Konec.)

3.) Prosvjeta, list za zabavu, znanost i umjetnost. Urednik Vjekoslav Fleišer. Tisak i naklada Antuna Scholza. Izhaja dvakrat na mesec po 32 strani vel. 8°. — Tudi ta list ima lične ilustracije, med njimi v 2. listu sliko „Ilirija oživiljena“ po Schererjevi sliki v Ljublj. Rudolfinu. Neguje pripovedno in poučno stroko. V prvih številkah nahajamo originalne pripovedke Jurja Carića in spise „Ljudsko srce“ od Preradovića, napisao dr. Turčić, „Plemstvo i bogastvo obitelji Erdődy“, piše dr. Iv. pl. Bojničić Kninski, „Ch. M. Leconte de Lisle“, napisao M. Sabić. — Poleg tega pesmi, prevode in listek. —

4.) Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Izdaje deželna vlada za Bosno in Hercegovino. Urejuje Kosta Hörmann, vladni svetnik. Folio. Pač iznenada se je prikazala „Nada“ na književnem polju. Da je baš deželna vlada bosenska pozvana izdajati leposloven list, o tem bi mogli dvomiti. Da pa bodo njena sredstva mogla „Nadi“ pripremiti bogato obliko, lep popir in tisek ter krasne originalne ilustracije, to stoji. Iskreno želimo in se nadajemo, da bode ustrezala vnanji krasoti tudi notranja dovršenost. V programu veli „Nada“: „Šta hoćemo dakle i za čim idemo? Idemo za tijem, da se prikupimo, da se upoznamo, da se zblizimo, da ujedinjenim silama stanemo na snagu i da se stranome svijetu prikazemo kao jedinstveni, snažni kulturni elemenat.“ List naj bi bil „ogledalo ukupne duševne kulture južnoslovenskih narodov.“ Verjamemo, da je ta namera iskrena; vendar pa ne moremo zamočati bojazni, da ostane to nastojanje jalovo pri sedanjih razmerah med južnimi Slovenci, katere ima list v mislih. Prva številka prinaša dve kratki pripovedni sliki, nekaj pesni, popis izleta na Trebević, sestanka arheologov in antropologov v Sarajevu, bosenske božične izložbe v Beču, zgodovinski spis o sultanu Sulejmanu, itd. Zanimiva so tudi pisma iz Zagreba in Belega grada. Na koncu je priložena „Romanca za sopran ili tenor s pratnjom orkestra ili glasovira“, katero je zložil naš rojak F. S. Vilhar. Tudi drugi in tretji zvezek sta divotno opremljena. Drugi zvezek

prinaša sliko in avtograf znamenitega pesnika Fra Grge Martića, ki je letos 14. prosinca slavil petdesetletnico svojega mašnikovanja. Med sotrudniki čitam več imen domačih pisateljev mohamedovske in zapadne krščanske vere. Iztočnjaci se ne oglašajo, premda se zanje tiska tudi cirilsko izdanje. V listku čitamo tudi beleške, ki se tičejo Slovencev.

Iz vseh teh podatkov pa sledi, da nedostaje hrvatski leposlovni književnosti, kakor naši slovenski, originalnega materiala, ki se posebno čuti pri oskudnosti pripovedne književnosti. —

Drugi časopisi. Uredništvo je prejelo razen nekaterih številčk že objavljenih časopisov še to-le:

»Omladina«. Izdaje srpska akad. omladina u Zagrebu. God. II sveska 1. Zagreb 1. januara 1895. Sadržaj: Junius. Propali gjenije. — Dr. Kam. Subotić. »Prva pojava misli srpske vojvodine. — Gavra V. Gojković. Najnoviji pravci v češkoj literaturi. — Dr. Jevrić. Priča o Skenderbegu. — J. P. Znači ekonomskog napredovanja u Srpstvu. — Dopisi. — Književnost. — Kulturne vijesti. — Čitulja. (V cirilici.) List izhaja mesečno na poldrugi poli vel. 8° in stane 1 gld. 50 kr.

Fra Grgo Martić, ki je slavil 14. prosinca petdesetletnico svojega mašnikovanja v kreševskem samostanu, kamor se je umaknil na stare dni, se je rodil 5. svečana 1822. leta v Posušju (selo Rastovača v ljubuškem okraju hercegovaškem). Ko je poslušal v Zagrebu filozofijo (1839–40) seznanil se je z Ljudevitom Gajem ter stopil v ilirsko kolo. Leta 1844. je zvršil v Stolnem Belem gradu bogoslovne nauke in se vrnil v Bosno, kjer je 1850. leta postal župnik v Sarajevu. Po njegovem trudu se je sezidala cerkva sv. Antona, ki je zgorela leta 1879. v velikem požaru. Leta 1856. je potoval po Vlaški in Bolgarski kot katoliški misijonar, potem pa se je vrnil v Kreševo za učitelja v frančiškanskih šolah. Leta 1860. je postal župnik na Ponijevem, l. 1863. pa zopet v Sarajevu, kjer ga je zatekla avstrijska okupacija. Martić je prepotoval ves Balkan, bil je v Carigradu, trikrat v Italiji, v Avstriji itd. — Pred dvema letoma ga je počastil general frančiškanskega reda z jubilatoma, akademijsko in najvišjo častjo v redu. Za velike usluge za pomirjenje duhov o raznih prilikah je bil odlikovan od osmanske vlade trikrat s 5., 4. in komanderskim nišanom Medžidije, od avstrijske vlade pa z redom Franja Josipa in z železno krono 3. reda.

Mož je izobražen in govori hrvatski, ruski, italijanski, francoski, turški, pa celo madjarski in nemški.

Martićeva dela so: »Narodne pjesme bosanske i hercegovačke«, katere je zbral s svojim drugom Jukićem, »Narodne pjesme o boju na Kosovu«. Razven drugih manjših del se odlikujejo posebno »Osvetnici« v 7 knjigah. Podpisoval se je s pseudonimom, »Radovan«, »Ljubomir Hercegovac«, »Nenad Poznanović«.

Značilna je za odnošaje med južnimi Slovani pesem, s katero slavi mohamedovec Osman-beg Štafić v 3. štév. letošnjega »Vienca« Grgo Martića.

Oče Grgo, davna rodu diko

Hrvatskoga panja zeleniko,

Med krstom si i kuranom nikô¹⁾

Sitnom²⁾ peru i handžaru vikô.

Sa handžarom ganjô³⁾ si silnike

Na boj vičuć doma »Osvetnike«

Sa propelom tješio jadnike,

Sitnim perom zašô med umnike.

Ti si svoju ovršio starče!

Što mnijaše, da je stoput teže:

Turčin s krstom stare rane veže,

Spoznana se braća ljube žarče.

No sad nova rana se otvara,

Krst se s krstom⁴⁾ hoće do krvare . . .

Al ti, starče, užij plod svog mara! —

Nova j' rana za nove ljekare.

R. P.

¹⁾ Niknil. ²⁾ Drolnemu. ³⁾ Proganjal. ⁴⁾ Hrvati in Srbi.